

TURVATTOMANA PERHEESSÄ

Alkoholiongelmallisessa perheessä kasvaneiden
turvattomuuskokemuksia

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Sarita Virtanen
Pro gradu -tutkielma
Kevät 2014

Turvattomana perheessä Alkoholiongelmaisessa perheessä kasvaneiden
turvattomuuskokemuksia

Sarita Virtanen

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Kotiranta

Sivuja 67

Liitteitä 1

Avainsanat: turvallisuus, turvattomuus, alkoholiongelmat, perhe-elämä, lapsi

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan alkoholiongelmosta kärsivän perheen turvallisuutta ja turvattomuutta. Tutkielman aineistona on alkoholiongelmaisen vanhemman tai vanhempien kanssa kasvaneiden nyt jo aikuisikäisten henkilöiden syvä- ja teemahaastattelut. Tutkielmaan on haastateltu viisi naista ja yksi mies ensin syvähaastatteluun, jolloin haastateltavat ovat saaneet kertoa lapsuudenaikaisista kokemuksistaan vapaasti. Jatkoahaastattelut on toteutettu teemahaastatteluun, jolloin haastateltavien kanssa on käsitelty tarkemmin perheen turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita.

Haastateltavat kuvaavat paljon erilaisia väkivaltakokemuksia perheessä, jotka ovat tuoneet lapsen elämään turvattomuutta. Väkivaltakuvaukset käsittävät fyysisen väkivallan, mutta myös esimerkiksi sosiaalinen väkivalta mainitaan. Lapset ovat olleet perheessä sekä väkivallan kokijoina että näkijöinä. Alkoholien ja väkivallan suhde on poikkeuksetta sellainen, että alkoholinkäyttö on edeltänyt väkivaltatilanteita. Lapsi näyttää pelkäävän erityisesti ei-alkoholiongelmaiselle vanhemmalle sattuvan jotakin perheen riita- ja väkivaltatilanteissa, mutta myös alkoholiongelmaisesta vanhemmasta on kannettu huolta. Pelko vanhemmalle sattuvista asioista on tuonut lapsen elämään turvattomuutta.

Aineistossa on useita kuvauksia turvapaikan etsimisestä kodin ulkopuolelta tai kodissa tilasta, jossa voi olla erillään alkoholiongelmaisesta vanhemmasta. Kodin ulkopuolisia turvapaikkoja kuvattiin aineistossa olevan isovanhempien ja naapureiden kodit ja omassa kodissa hakeutuminen omaan huoneeseen suljetun oven taakse. Perheissä on myös usein käännytty viranomaisen puoleen kodin tilanteen rauhoittamiseksi ja siten turvan hakemiseksi. Monissa empiirisen aineiston kertomuksissa on kuvauksia siitä, kuinka poliisi on kutsuttu kotiin ja kuinka poliisi on vienyt alkoholiongelmaisen vanhemman pois kodista. Sen sijaan sosiaaliviranomaisten puuttuminen kodin tilanteeseen on harvinaista tätä aineistoa tarkasteltaessa.

Alkoholiongelmosta kärsivässä perheessä lapsen merkittävä turva on ollut ei-alkoholiongelmainen vanhempi, johon lapsi on voinut tukeutua ja luottaa. Pohdintaosassa on kiinnitetty huomiota siihen, miten perheelle asetetut tehtävät merkityksellistyvät perheen ihmissuhteissa.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 ALKOHOLI JA PERHE	8
2.1 Alkoholin varjostama perhe	8
2.2 Alkoholinkäyttö ja alkoholiongelmainen	9
2.3 Kasvutaustana alkoholiongelmainen perhe	12
2.4 Alkoholiongelmaisen perheen lapset ja suomalainen tutkimus	13
2.5 Kansainvälisen tutkimuksen näkökulmia	16
3 TURVALLISUUSTUTKIMUS	19
3.1 Turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteet	19
3.1.1 Ontologinen ja emotionaalinen turvallisuus	21
3.1.2 Perhe turvan ja turvattomuuden paikkana	22
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
5.1 Tutkimusaineisto	26
5.2 Syvä- ja teemahaastattelu menetelmänä	28
5.3 Aineiston kerääminen	30
5.4 Aineiston analyysi	31
5.5 Arka tutkimusaihe	33
5.6 Aikuiset ja lapsuudenkokemusten muistelu	34
5.7 Oma kokemus tutkimusaiheesta	36
6 ANALYYSIN TULOKSET	38
6.1 Perhe ja koti alkoholinkäytön kontekstina	38
6.1.1 Tavallinen perhe-elämä	41
6.1.2 Ennakoimaton elämä	42
6.1.3 Turvan hakeminen	44
6.1.4 Muiden ihmisten puuttuminen ja puuttumattomuus	46
6.2 Väkivaltatekoja	47
6.2.1 Erimuotoinen väkivalta	48

6.2.2 Lapsi riitatilanteissa	49
6.2.3 Lapsen huoli juovasta vanhemmasta	51
6.2.4 Ei-juova vanhempi lapsen turvana	53
6.3 Turvattomuuden- ja pelonkäsite haastateltavien kertomuksissa	54
7. LOPUKSI	56
LÄHTEET	62
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Mä katoin taakse ja näin, kun iskä hakkas äitiä. Niin se oli tosi pelottava. (...) Ja meidän oli vaan mentävä sinne naapuriin ja sitten äiti juos perässä sinne myöhemmin. (...) Me oltiin siellä sohvalta ja sit se tuli sanomaan, että isä tulee kirveen kanssa sieltä perässä.
(N2)

Kansallisesta historiastamme löytyy paljon tarinoita perheistä, joissa juopunut isä pahoinpitelee perhettään ja ajaa perheen pakomatalle kotoa. Tunnetuin tämänkaltainen tarina lienee kertomus Turmiolan Tommista. Nämä tarinat eivät ole kuitenkaan vain historiaa, vaan kuten edellä oleva tekstilainauskin osoittaa, voi nykyperheiden elämä juovan vanhemman kanssa sisältää väkivaltaa, pakomatkoja ja näiden tuottamia vaikeita tunteita. Toki perheistä löytyy myös aivan tavallisia arjen asioita ja myös monia hyviä hetkiä. Tämän tutkielman haastateltavat toivat esiin nämä elämän molemmat puolet, joista tulen kertomaan tämän tutkielman sivuilla.

Alkoholin yhdistäminen lapsiperheen elämään on tunteita herättävä ja hämmentäväkin asia. Kasvaminen alkoholia ongelmallisesti käyttävässä perheessä on todellisuutta merkittävälle määrälle lapsia. Suomessa arvioidaan olevan kymmeniätuhansia lapsia ja nuoria, jotka ovat kasvaneet perheessä, jossa joko toisen tai molempien vanhempien alkoholinkäyttö on aiheuttanut heille jonkinlaista haittaa (Roine & Ilva 2010, 26). A-klinikkasäätiön toteuttaman "*Lasinen lapsuus*" -kyselyn mukaan vuonna 2004 joka kymmenes suomalainen oli kasvanut perheessä, jossa alkoholia oli käytetty lasta häiritsevällä tavalla (Peltoniemi 2005, 4–6). Viisi vuotta myöhemmin jo lähes joka neljäs suomalainen koki, että kasvuperheessä oli käytetty liikaa päihteitä (Takala & Roine 2013, 24). Ongelma on paitsi yleinen myös vakava, sillä alkoholin liiallinen kulutus on harvoin ainut ongelma, joka näissä perheissä esiintyy; perhe-elämään liittyy myös muun muassa väkivaltaa, mielenterveysongelmia ja lasten huolenpidon laiminlyöntiä (Kroll 2003, 41–47).

Oma kiinnostukseni tutkia alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden henkilöiden kokemuksia on lähtöisin kahdesta tekijästä. Halusin lähteä tutkimaan aihetta, joka on itselleni kipeän tuttu ja jota kannan mukanani muistoina ja ajatuksina. Oman vanhempani alkoholiongelma oli osa myös minun lapsuutta. Toisaalta havaitsin, että alkoholiongelmista puhutaan ja kirjoitetaan paljon, mutta hyvin usein juojan itsensä näkökulmasta. Meillä on tiedossa esimerkiksi se, kuinka paljon suomalainen mies tai

nainen juo tänään ja kuinka paljon hän on juonut aikojen saatossa (Mäkelä, Mustonen & Huhtanen 2010, 46–48). Lisäksi juomiseen liittyvät erilaiset haittanäkökulmat ovat hyvin tiedostettuja (esim. Mäkelä & Mustonen 2010, 195–206). Vaikka tutkijat ovat alkaneet kiinnittää huomiota myös alkoholiongelmaisen läheisiin, on tutkimusta yhä edelleen varsin niukasti. Erään arvion mukaan alkoholiongelmaisen perheet ovat jääneet tutkimuksissa vähemmälle huomiolle johtuen alkoholin ja perheen yhdistelmän moraalisesta latautuneisuudesta, jonka vuoksi aiheen esille nostamista pidetään haasteellisena (Itäpuisto 2003, 50).

Erityisesti tutkimuksia, jotka käsittelevät alkoholiongelmaisen läheisryhmästä juuri lapsia ja heidän elämäänsä ja kokemuksiaan, on tehty vähän siihen nähden, kuinka laajaa lapsijoukkoa vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö näyttää koskettavan. Alkoholin ongelmallinen käyttö on koko perheen asia ja koskettaa jokaista sen jäsentä jollakin tavoin. Lapsia ei pidä ajatella ymmärtämättöminä, sillä he saattavat aistia esimerkiksi kodin ja perheen ilmapiiristä, että asiat eivät ole normaalilla tavalla. Lisäksi he usein näkevät ja kokevat paljon enemmän asioita kuin aikuiset uskovat. Lapsien kokemuksia on siis myös syytä kuulla. Siksi tässä tutkimuksessa annetaan mahdollisuus kertoa kokemuksistaan heille, jotka ovat eläneet lapsuuttaan alkoholiongelmaisen vanhemman tai vanhempien kanssa.

Aiemmat lapsuutta alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kartoittaneet tutkimukset ovat tuoneet esiin lapsuudenaikaisia pelon kokemuksia, jotka ovat liittyneet kodin riitoihin, humalaisen vanhemman käyttäytymiseen tai esimerkiksi tämän kotiinpaluuseen (Peltoniemi 2003, 56; Itäpuisto 2005, 84–88). Aiemmissa tutkimuksissa lasten kokema pelko on lähinnä todettu, erittelemättä pelon kokemusta tai sen aiheita tarkemmin. Kuitenkin tämän tutkimuksen haastateltavat puhuivat paljon erilaisista pelon ja turvattomuuden kokemuksista ensin suorittamassani syvähaastattelussa, jossa haastateltavat saivat kertoa vapaasti elämästä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Perhe-elämään liittyvää turvattomuutta pidettiin jopa lapsuuden mieleenpainuvimpana asiana:

Jos yhdellä sanalla pitäisi kuvata sitä elämää niin se olisi se turvattomuus, joka on jäänyt mieleen. (N3)

Halusin tutkia aiheita, josta haastateltavat itse tahtoivat puhua ja jota heidän voi katsoa pitäneen merkittävänä lapsuudessaan alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Tällä

perusteiden olen päättänyt tarkastelemaan alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden käsityksiä perheen turvattomuudesta. Pelkojen voi ajatella viestivän osaltaan turvattomuudesta, mutta nämä eivät samaistu toisiinsa (Kirmanen 2000, 119). Pelosta kuitenkin puhuttiin paljon, joten tämän tutkimuksen keskeisenä käsitteenä on turvattomuuden ohella myös pelko. Lisäksi pyrin kartoittamaan perhe-elämään liittyviä turvallisuuden aiheita.

Työni rakentuu siten, että toisessa luvussa käsittelen tutkielman keskeiset käsitteet ja tarkastelen alkoholiongelmaista perhettä lapsen kasvutaustana aiempien tutkimusten valossa. Lisäksi tässä luvussa esittelen aiempia alkoholiongelmaisen vanhemman lapsia käsitteleviä suomalaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia, niiden menetelmällisiä valintoja ja keskeisimpiä tutkimustuloksia. Kolmannessa luvussa käyn läpi aiemman tutkimuksen näkemyksiä turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteistä. Neljännessä luvussa erittelen hieman tarkemmin tämän tutkielman lähtökohtia ja esitän tutkimustehtävän. Viidennessä luvussa kuvaan tutkimuksen toteutusta: aineiston hankintaa, käyttämiäni menetelmiä, tutkimusaineistoa ja sen analysointia. Lisäksi tässä luvussa pohdin arkaan tutkimusaiheeseen, aikuisuudessa tapahtuvaan muisteluun ja omakohtaiseen kokemukseen tutkimusaiheesta liittyviä seikkoja. Kuudennessa luvussa esittelen tutkielman tulokset ja analysoin aineiston. Viimeisessä luvussa kokoan havaintoni yhteen ja esitän tutkielman tulokset aiempien tutkimushavaintojen yhteydessä.

2. ALKOHOLI JA PERHE

2.1 Alkoholin varjostama perhe

Kirjallisuudesta on löydettävissä eri käsitteitä, joilla on pyritty kuvaamaan perhettä, jossa on alkoholiongelmainen perheenjäsen. Alkoholia käyttävä ongelmaperhe ei ole vasta keksitty, vaan se liittyy jo viime vuosisadan vaihteen raittiusliikkeen käsitteistöön (Nätkin 2006, 14). Maritta Itäpuiston mukaan on puhuttu muun muassa *alkoholiperheestä*. Tällä käsitteellä on viitattu perheeseen, jossa toinen tai molemmat vanhemmat käyttävät alkoholia ongelmallisesti. (Itäpuisto 2001, 41–42.) Viime vuosina huumeiden käytön yleistyessä on alettu puhua myös päihdeperheistä, jolloin voidaan siis viitata myös huumeiden käyttöön (Nätkin 2006, 14). Kuitenkin tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan perheitä, joissa käytetään nimenomaan alkoholia ongelmallisesti. Olen päätenyt tähän valintaan sillä perusteella, että päihteen kokonaisuudessaan on varsin laaja-alainen tutkimuskohde. Tällä perusteella niiden tarkasteleminen pro gradu -tutkielmassa voisi olla haasteellista eikä toteutuisi välttämättä haluamallani tavalla. Näin ollen alkoholin ongelmallinen käyttö on toiminut työssäni myös eräänä rajaavana tekijänä.

Alkoholiperheen ohella on puhuttu myös *alkoholistiperheestä*, mutta tätä käsitettä on pidetty monella tapaa ongelmallisena. Ensinnäkin on katsottu, että käsite saattaa luoda virheellistä mielikuvaa siitä, että tiettyjä alkoholistiperheelle tyypillisiä piirteitä täyttämätön perhe on täysin vailla ongelmia, joita alkoholin liiallinen käyttö voi aiheuttaa. (Itäpuisto 2001, 41–42.) Toisaalta käsitettä voi pitää ongelmallisena myös siksi, että se piilottaa lapsen toimintaa korostamalla muun muassa perheen yhtenäisyyttä sekä systemisesti määräytyviä rooleja. Näin ollen esimerkiksi lasten yksilöllisten käsitysten esilletulo voi estyä. (Itäpuisto 2005, 14–15.)

Teuvo Peltoniemi (2003, 53) puhuu juuri alkoholiperheestä ja huomauttaa, että alkoholinkäytön ei tarvitse olla erityisen ongelmallista ollakseen haitallista lapselle. Hän painottaa sen huomaamista, että lasta voi haitata hyvin erityyppinen alkoholinkäyttö. Ainakin alkoholistiperhe-käsitteeseen verrattuna puhe alkoholiperheestä onnistunee tuomaan paremmin esiin juuri sen, että lasta voi haitata runsaan juomisen lisäksi myös harvoin tapahtuva ja vähäinen alkoholinkäyttö. Itäpuisto (2005, 15) arvioi, että tämäkään käsite ei ole täysin ongelmaton, sillä myös siinä perhe nähdään kokonaisuutena. Peltoniemi (2003, 53) peräänkuuluttaa näkökulman laajentamisen tarvetta. Kuitenkin alkoholiperhe-

käsite tuntuu jopa niin laajalta ja tulkinnanvaraiselta, että itse tunnen vaikeutta hahmottaa, millainen alkoholinkäyttö liittyy alkoholiperheeseen.

Huomionarvoista on se, että kansainvälisissä lähteissä ei näy käytettävän juurikaan termiä perhe. Sen sijaan puhutaan esimerkiksi läheisistä (a close family member) ja henkilöstä, jolla on alkoholiongelma (the person with the drinking problem) (Orford 1998, 128). Useissa lähteissä näkee käytettävän myös perinteistä alkoholistin lapsi -käsitettä (children of alcoholic, COA) (esim. Kroll 2003).

Itäpuisto (2005, 15) käyttää väitöskirjatutkimuksessaan käsitteitä alkoholiongelmaisen vanhemman läheiset tai lapset, vanhempien alkoholiongelmaista kärsineet tai kärsivät, "lapsia häiritsevä alkoholinkäyttö" sekä "vanhempien alkoholinkäytön ongelmalliseksi kokeminen". Tässä tutkimuksessa tarkastelen perheen turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita erityisesti perheen lasten näkökulmasta. Haluan nähdä lapset myös yksilöinä enkä ainoastaan perheen kautta. Itäpuiston tavoin olen päätenyt puhumaan alkoholiongelmaisen tai juovan vanhemman lapsista. Mielestäni käsite tuo selkeästi esiin sen, että tarkastelen alkoholiongelmaisen läheisryhmästä nimenomaan lapsia ja heidän kokemuksiaan.

2.2 Alkoholinkäyttö ja alkoholiongelmainen

Tässä työssä tulen puhumaan lisäksi alkoholia ongelmallisesti käyttävästä henkilöstä, jonka vuoksi on syytä tarkastella myös käsityksiä alkoholiongelmaista ja alkoholiongelmaisesta. Käsitykset alkoholiongelmaisesta ja toisaalta esimerkiksi alkoholiongelmien syistä ja luonteesta vaikuttavat aina myös tapaan suhtautua alkoholia ongelmallisesti käyttävän henkilön muuhun perheeseen (Itäpuisto 2001, 44–45).

Historian saatossa alkoholinkäyttö on merkityksellistynyt eri tavoin; sitä on pidetty syntinä ja jopa rikollisena tekona. Nämä käsitykset alkoholinkäyttöön liittyen ajoittuivat noin 1700-luvulle ja sitä edeltävälle ajalle. Puolestaan 1800-luvulta lähtien alkoholinkäyttö nähtiin pikemminkin normaalin vastaisena. Lisäksi tuolloin alettiin kantaa huolta juuri perhe-elämän ja alkoholin yhdistämisestä. Kotipolttosen viinan nähtiin olevan uhka perheen sopuisuudelle, onnelle ja lasten tasapainoiselle kehitykselle. (Peltonen 1997, 18–43.)

Jo 1600-luvulta lähtien on joitain merkkejä siitä, että runsasta alkoholinkäyttöä pidettiin sairautena, joskin sairauskäsitykset ovat vaihdelleet eri aikoina (Raitasalo 2003, 62). Erityisesti raittiusliikkeen myötä alkoholinkäyttö alettiin nähdä sairautena. Kyse ei kuitenkaan ollut niinkään tautiperäisestä sairaudesta, vaan pikemminkin viitattiin "tahdon sairauteen". (Sulkunen 1997, 197–198.) Myös esimerkiksi AA-liikkeen näkemykset ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että runsas alkoholinkäyttö määrittyi juuri sairauskäsitteen kautta (Itäpuisto 2001, 47). Sen käsityksen mukaan alkoholinkäyttö on kuin allergia, joka on parantumaton ja pahimmillaan jopa oireeton (Itäpuisto 2008, 19).

1950-luvulla alkoholitutkimusta ja -politiikkaa alkoi hallita käsitys siitä, että alkoholiin liittyvät ongelmat erilaisista sairauksista perheväkivaltaan johtuivat "alkoholismista". Alkoholismi puolestaan ajateltiin patologisena vitsauksena, joka vaivasi lähinnä Turmiolan Tommin kaltaisia yksilöitä. (Mäkelä, Mustonen & Tigerstedt 2010, 7.) Vaikka tällä hetkellä alkoholismin näkeminen sairautena on saavuttanut yhä suurempaa suosiota erityisesti arkikeskusteluissa, ei kuitenkaan tiedeyhteisössä olla yhtä mieltä päihdeongelmien määrittymisestä nimenomaan sairautena (Itäpuisto 2008, 19). Itäpuisto (2001, 47) muistuttaa sen huomioimista, että alkoholinkäytön muuttumiseen ongelmalliseksi vaikuttavat jonkinlaisen fyysisen herkkyyden ohella myös muun muassa alkoholin saatavuus ja vallalla oleva alkoholikulttuuri.

Syitä runsaaseen alkoholinkäyttöön ja sen ongelmaluonteeseen on siis haettu eri suunnilta hyvin kauan. Tähän liittyy myös pohdinta siitä, kenet määritellään alkoholiongelmaiseksi ja millaisin perustein. Toisen henkilön alkoholiongelmaiseksi määrittelemisen ei ole yksiselitteinen asia. Itäpuisto (2001) on huomionnut alkoholiongelmaiseksi määrittymisen tulkinnanvaraisuuden ja kulttuurisidonnaisuuden. Esimerkiksi taloudelliset ja sosiaaliset tekijät sekä sukupuoli vaikuttavat merkittävästi siihen, kuka määritellään alkoholiongelmaiseksi. (Mt. 47.) Puiston penkillä makaava puliukko lienee helppo luokitella alkoholin ongelmakäyttäjäksi ja samalla saatetaan unohtaa, että todellisia ongelmia on myös aivan tavallisissa kodeissa. Vain muutama prosentti kuuluu täysin alkoholisoituneiden luokkaan (esim. Linna 1994, 128). Suuri osa alkoholin ongelmakäyttäjistä on aivan tavallisia ihmisiä, jotka ovat muun muassa perheellisiä ja mukana työelämässä (Ackerman 1990, 16).

Alkoholin käytön lisääntyessä ja sen luonteen muuttuessa ongelmalliseksi, on myös perheenjäsenen määriteltävä ja ymmärrettävä toisen alkoholiongelma jollakin tavoin.

Läheinen voi joutua läpikäymään esimerkiksi eräänlaisen määrittelyuran, joka voi kestää jopa useita vuosia. Tällöin läheinen pyrkii ymmärtämään ja määrittämään muun muassa oman suhteensa juovaan yksilöön sekä toisaalta sen, mistä perheenjäsenen ongelmalliseksi muuttunut alkoholinkäyttö ja siihen liittyvä käyttäytyminen johtuvat. (Holmila 2003, 79.) Perheenjäsenet saattavat muodostaa käsityksensä alkoholiongelmien syistä eri lähteiden, kuten tuttavien kanssa käytyjen keskusteluiden tai omien havaintojensa pohjalta. Kuitenkin näiden läheisten tekemien määritysten on havaittu muistuttavan tieteellisiä selityksiä alkoholiongelmasta. (Raitasalo 2003, 64–63.)

On tyypillistä, että ihmiset pyrkivät selittämään omaa onnistumistaan myönteisillä ominaisuuksillaan, kun taas epäonnistumista oman vaikutuspiirin ulottumattomissa olevilla tilannetekijöillä. Muiden ihmisten toimintaa selitettäessä on usein juuri päinvastoin, paitsi läheisten ihmisten osalta, joiden käyttäytymistä selitetään kuin omaa. Tähän liittyy myönteiset tunnesuhteet, jotka ylläpitävät käsityksiä, että pahat asiat johtuvat ulkopuolisista tekijöistä. Kuitenkin myönteisten tunteiden kadotessa aletaan etsiä syytä kielteiseen käyttäytymiseen henkilöstä itsestään myös läheisten ihmisten kohdalla. (Holmila 2003, 101–102.)

Itse vierastan käsitteitä juoppo tai alkoholisti, sillä minusta ne tuntuvat sellaisilta käsitteiltä, jotka eivät jätä juurikaan tilaa yksilön muille ominaisuuksille. Nämä käsitteet ikään kuin peittävät taakseen tai ainakin jättävät hyvin vähän tilaa sen huomaamiselle, että henkilö voi olla myös esimerkiksi korkeasti koulutettu, hyvässä työssä ja perheellinen. Nämä käsitteet eivät välttämättä jätä riittävästi tilaa myöskään sen huomaamiselle, joka aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että alkoholinkäyttäjän läheistä voi haitata myös täysin satunnainen ja jopa aivan vähäinen alkoholinkäyttö (Itäpuisto 2001, 42).

Itäpuisto (2005) pitää alkoholismi-käsitteen ongelmallisuutena sitä, että käsite on erityisesti arkipuheessa vakiintunut kuvaamaan niin sanotulle normaalikäytölle vastakkaista juomisen tapaa, jolla on ajateltu olevan jopa sairaalloisia piirteitä. Tällaista selkeärajaista eroa normaalin ja poikkeavan alkoholinkäytön välillä ei kuitenkaan voida tehdä, vaan rajat ovat liukuvia vaihdellen esimerkiksi kulttuurin ja ihmisten mukaan. (mt.15.) Jotta siis tilaa jää erityisesti sen huomaamiselle, että erityylinen ja eriasteinen alkoholinkäyttö voidaan tulkita ongelmallisena, tuntuu minusta luontevalta puhua ongelmallisesta alkoholinkäytöstä tai alkoholiongelmasta. Näillä perustein tässä tutkimuksessa puhutaan jatkossa vanhemman

alkoholiongelmasta tai vanhemman ongelmallisesta alkoholinkäytöstä sekä juovasta vanhemmasta.

2.3 Kasvutaustana alkoholiongelmainen perhe

Perhe on lapsen merkittävä kasvutausta. Perheideaaleihin liitetään käsityksiä muun muassa hoivasta, huolenpidosta ja läheisyydestä. Perheen on siis huolehdittava lapsen kehityksestä ja kaikinpuolisesta hyvinvoinnista. Kuitenkin kokemusta vanhemman alkoholinkäytöstä lapsen kasvun ja kehityksen aikana voidaan pitää eräänä eniten stressiä aiheuttavana ja kielteisesti vaikuttavana tapahtumana (Kroll 2003, 15). Lisäksi perheiden päihdeongelma on yleinen ja toisaalta aliarvioitu perheväkivallan, konfliktien sekä lasten hoidon laiminlyönnin muoto (Peltoniemi 2003, 56).

Päihdeongelmainen voi eräänä hetkenä osoittaa huomattavaa huolenpitoa sekä välittämistä lapsiaan kohtaan ja kohdella heitä äärimmäisen huonosti toisena ajankohtana. Edes päihteitä käyttämätön vanhempi ei ole välttämättä lasten ulottuvilla alkoholiongelmasta kärsivässä perheessä, sillä ei-juova vanhempi saattaa käyttää kaiken keskittymisensä päihdeongelmaiseen perheenjäsenen, jolloin hänellä ei ole enää aikaa tai voimia huomioida lapsia. (Ackerman 1990, 42.) Tällaisessa perheessä saattaa tapahtua myös vanhempien ja lasten roolien sekoittumista, jolloin lapset omaksuvat itselleen vanhempien roolin ja ryhtyvät pitämään huolta vanhemmistaan tai esimerkiksi nuoremmista sisaruksistaan. Lisäksi lapset saattavat piilottaa omat tarpeensa, koska elämää hallitsevat alkoholiongelmaisen vanhemman tarpeet ja tunteet. (Kroll 2003, 168.)

Lapsiperheessä arkirutiinit ja erilaiset tottumukset liittyvät keskeisesti lasten kasvatukseen ja arkielämään. Rutiinit ovat tarpeen jäsentämään arkeamme (Vornanen & Törrönen 2001, 16). Ne säästävät voimiamme, sillä niiden ansiosta jokaista tekoa ei tarvitse miettiä erikseen (Jokinen 2005, 11). Erityisesti lapsille perheen yhteisten tapojen ja aikojen tärkeä merkitys on siinä, että ne voivat lisätä perheen yhteenkuuluvuutta ja ylläpitää jatkuvuuden tunnetta sekä luottamusta (Vornanen & Törrönen 2001, 16; Haugland 2005, 226). Tutkimuksissa on kuitenkin raportoitu vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön häiritsevän perheen arkisia rutiineita merkittävästi esimerkiksi siten, että alkoholiongelmainen vanhempi ei osallistu päivittäisiin ruokailuihin tai muuhun yhteiseen ajanviettoon (Haugland 2005, 231–232).

Alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneet ovat raportoineet lisäksi perheen taloudellisista ongelmista, kommunikaation vähenemisestä, riidoista sekä erimuotoisesta väkivallasta. Kielteiset tunteet, joita on kuvattu muun muassa pelkona, häpeänä, kiukkuna, vihana ja uupumuksena ovat olleet myös yleisiä eletessä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. (esim. Holmila 2003, 80.) Elämä alkoholiongelmaisessa perheessä ei ole kuitenkaan täysin kielteisten asioiden kyllästämä lohduton loukku, jossa perheenjäsenet vain kärsivät. Perhe-elämään kuuluu aika ajoin myös monia myönteisiä arkielämän asioita. (Itäpuisto 2003, 41.)

2.4 Alkoholiongelmaisen perheen lapset ja suomalainen tutkimus

Yleisesti perheenjäsenten välisiä suhteita sekä alkoholiongelmia käsittelevää suomalaista tutkimusta on löydettävissä muun muassa Marja Holmilan (esim. 2003, 79–95) sekä Ritva Nätkinin (esim. 2006, 23–53) tekemänä. Sen sijaan suomalaista tutkimustietoa alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eletystä lapsuudesta on saatavilla melko vähän. Lisäksi suomalaisella tutkimuksella on muutamia erityispiirteitä, jotka erottavat sen ulkomaisesta tutkimuksesta. Alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa kasvaneiden lasten tarkasteleminen on tapahtunut meillä yhdessä muiden läheisryhmien kanssa. Tästä johtuen Itäpuisto on nimennyt suomalaisen tutkimustradition "*läheisnäkökulmaksi*". Suomessa ei ole kehittynyt myöskään omaa traditiota tutkimukselle, joka kiinnittäisi huomiota ainoastaan lapsiin, joiden vanhemmat käyttävät alkoholia ongelmallisesti. (Itäpuisto 2005, 21.)

Vuonna 1994 A-klinikkasäätiön toteuttama Lasinen lapsuus -kyselytutkimus on merkittävä maassamme tehty kvantitatiivinen tutkimus, jolla on selvitetty suomalaisten lapsuudenkodissaan kokeman päihteiden liikakäytön yleisyyttä (Peltoniemi 2003, 54). Lisäksi tästä tutkimuksesta on suoritettu uusintatutkimukset vuosina 2004 ja 2009. A-klinikkasäätiö on toteuttanut myös vuonna 2011 12–18-vuotiaille nuorille kyselytutkimuksen, jossa on selvitetty lapsuudenkodissaan asuvien lasten sekä sieltä juuri poismuuttaneiden nuorten kokemuksia vanhempien liiallisesta päihteiden käytöstä. Myös tässä tutkimuksessa käy ilmi lukumääräisesti se, kuinka yleistä on kokea haittaa vanhemman alkoholinkäytöstä. (Takala & Roine 2013, 24.)

Kvalitatiivisia tutkimuksia aiheesta löytyy Maritta Itäpuiston (2001) sosiologian alaan kuuluva liseniaattityö, jossa tarkastellaan lapsuudessaan tai nuoruudessaan vanhemman tai vanhempien alkoholinkäytöstä kärsineiden henkilöiden selviytymistä. Tätä selviytymisteemaa hyödyntäen Itäpuisto pyrkii löytämään läheisriippuvuudelle vaihtoehtoisia käsitteitä, joilla on mahdollista kuvata perheenjäsenen alkoholinkäytöstä kärsiviä läheisiä ja heidän elämäänsä ilman syyllistämistä ja juojakeskeisyyttä. Tutkimus on siis laadullinen, jossa on teemahaastattelumenetelmää käyttäen haastateltu kahtatoista henkilöä, jotka ovat oman määritelmänsä mukaan kärsineet vanhemman tai vanhempien alkoholinkäytöstä, mutta joilla itsellään ei ole alkoholi- tai huumeongelmaa eikä mielenterveysongelmia. (Mt. 18–33.)

Keskeisinä tuloksina Itäpuisto on havainnut, että reagointi vanhemman juomiseen, tilanteisiin liittyvät tunteet, toimintamallit sekä kokemusten tulkinta ovat sukupuolittuneita. Lisäksi tämän tutkimuksen mukaan vanhempien alkoholinkäytöstä kärsineet ovat elämänsä aikana käyttäneet varsin erityyppisiä selviytymiskeinoja. Selviytymisessä on voitu havaita eri ulottuvuuksia, kuten muun muassa asenne tai asennoituminen, joka merkitsee sitä, että haastateltavat ovat tietoisesti päättäneet selviytyä ja toimineet sen mukaisesti. Selviytymisen ulottuvuus on voinut olla myös suhde toisiin ihmisiin, joka liittyy esimerkiksi alkoholiongelmaisiiin vanhempiin tai ympäristön ihmisiin siten, että heidän tekemisiään on voitu käyttää tietyillä tavoin omaksi hyödyksi. Prosessinomaisuus selviytymisen ulottuvuutena on ilmaissut puolestaan sitä, että selviytyminen ei ole lopullinen tila, vaan se on luotava yhä uudelleen. Jokainen Itäpuiston informanteista pitää selviytymisen kannalta olennaisena sitä, että on päässyt eroon alkoholiongelmaisesta vanhemmasta. Lisäksi toiset ihmiset ovat olleet usein merkittävä tuki selviytymiselle. Useimmille tämä toinen ihminen on ollut perheen äiti, joka on huolehtinut perheen elämän normaaliudesta, vaikka perheen isä on juonut. (Itäpuisto 2001, 111–131.)

Maritta Itäpuistolta (2005) on ilmestynyt myös aiheeseen liittyvä sosiologian väitöskirja, jossa hän on tarkastellut lapsuudenkokemuksia, joita eläminen alkoholiongelmaisena vanhemman kanssa synnyttää. Tutkimus on myös laadullinen, jossa tutkimusaineistona on käytetty sellaisten henkilöiden haastatteluita, kirjeitä sekä kirjoituskilpailuun osallistuneiden tekstejä, jotka ovat kasvaneet yhden tai kahden alkoholiongelmaisesta kärsivän vanhemman kanssa. Itäpuisto on pyrkinyt tavoittamaan kuvauksia lapsuudenaikaisista kokemuksista sekä saamaan tietoa selviytymisestä ja lapsuudenaikaisesta toiminnasta. (Mt. 51–55.)

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on, että lasten ja aikuisten näkemykset poikkeavat sen suhteen, kenet määrittellään alkoholiongelmaiseksi eikä vanhemman määrittelemisen alkoholiongelmaiseksi ole millään tavoin yksinkertaista. Muun ympäristön suhtautumisesta alkoholiongelmaiseen perheeseen tutkimuksen tulokset tuovat esiin hylkäämistä ja leimaamista. Hyvin harvat informanteista ovat kuvanneet saaneensa tarvitsemaansa apua lapsuudessaan. Lasten omasta toiminnasta Itäpuisto on havainnut, että vanhemman alkoholinkäyttö on pääasiassa sellainen asia, johon lapsi ei ole pystynyt juuri vaikuttamaan. Kuitenkin lapsen elämään liittyy monia muita asioita, kuten väkivalta tai vuorovaikutus muiden kanssa, joihin lapsi on pystynyt ainakin jossain määrin vaikuttamaan. (Itäpuisto 2005, 67–112.)

Henna Pirskanen (2011) on puolestaan tutkinut sosiologian väitöskirjassaan aikuistuneiden poikien elämäkertahaastatteluiden kautta ongelmajuovien isien ja poikien välistä suhdetta. Pirskanen on pyrkinyt selvittämään muun muassa sitä, miten pojat ovat kokeneet suhteensa ongelmallisesti juovaan isään ja millaisia isyys- ja mieheyskäsityksiä heillä on isistään. Lisäksi Pirskanen on kiinnostunut valtasuhteista poikien ja ongelmajuovien isien välillä. (Mt. 53–54.) Siten tämä tutkimus ei keskity niinkään alkoholiongelmasta kärsivän perheen perhe-elämään, vaan tarkastelu kohdistuu pikemminkin vanhemman ja lapsen välisiin suhteisiin.

Pirskanen (2011) on muodostanut neljä tarinatyyppiä, joissa yhdistyvät käsitykset isä-poika-suhteesta sekä näiden päällimmäiset tunneulottuvuudet. Keskeisinä tuloksina Pirskanen on havainnut muun muassa sen, että erilaisilla emootioilla on merkittävä osa poikien tavoissa rakentaa jännitteistä perhesuhdetta tarinoissa. Lisäksi hän on havainnut, että isä-poikasuhteet sisältävät hyvin monenlaista valtaa ja vallan laatu sekä emootioiden laatu vaikuttavat toisiinsa. Nykyhetken osalta Pirskanen kuvaa neljän tarinatyyppin yhdistyvän sekä niiden samankaltaisuuden korostuvan. Tällöin tarinat etäännyvät isistä ja siirtyvät poikien omaan elämään sekä itsereflektioon. (Mt. 93–132.)

Lisäksi esimerkiksi Marja Holmila on tehnyt paljon alkoholitutkimusta ja hän on julkaissut useita alkoholia sekä perhe- ja läheissuhteita käsitteleviä kirjoja ja kirjoituksia (esim. Holmila 2001). Hän oli mukana myös 1990-luvun puolivälin jälkeen toteutetussa päihdehaittojen ennaltaehkäisyyn liittyvässä projektissa, joka tunnetaan nimellä Lahti-projekti, jossa kiinnitettiin huomiota myös alkoholiongelmaisen läheisten kokemuksiin. (Ks. Holmila 1997.)

2.5 Kansainvälisen tutkimuksen näkökulmia

Kansainvälisiä tutkimuksia alkoholiongelmaisten vanhempien lapsista eri näkökulmista tehtynä on runsaasti. Tämän alueen tutkimukset voidaan jakaa: FAS-tutkimuksiin, alkoholismin periytymisen tutkimuksiin, haavoittuvuuden tutkimuksiin sekä alkoholistien lasten psykososiaalisten piirteiden tutkimukseen. Nämä tutkimukset kuuluvat pääosin psykologian alalle ja menetelmällisesti ne ovat pääasiassa kvantitatiivisia. (esim. Johnson & Rolf 1990, Itäpuisto 2005, 27 mukaan.) Lisäksi Itäpuisto (2005) on havainnut, että sosiaalitieteellinen tutkimus on varsin hajanaista myös kansainvälisesti tarkasteltuna eikä sillä ole havaittavissa vahvoja tutkimustraditioita, kuten esimerkiksi psykologiassa. Sosiaalitieteellinen tutkimus näkyy ennen kaikkea alkoholiongelmaisen perheen dynamiikkaa käsittelevässä traditiossa. (Mt. 25.)

Ennen 1960-lukua tehty englanninkielinen tutkimus keskittyi lähes ainoastaan alkoholiongelmaisen miehen ja tämän vaimon suhteeseen huomioimatta juurikaan lapsia. Tällöin vaimot ajateltiin persoonaltaan häiriintyneinä ja viehättyneinä alkoholisteihin. Tämä malli perustui vahvoihin ennako-oletuksiin ja korvautuikin myöhemmin vaihtoehtoisilla malleilla. (Holmila 1993, 437.) Perheen lapset pääsivät osaksi englanninkielistä tutkimusta niin sanotun stressaantunut uhri -mallin myötä, jonka pyrkimyksenä oli suhtautua juovan perheenjäsenen läheisiin vähemmän syyttävästi. Ajateltiin, että perheenjäsenen liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttaa muille perheessä stressiä, joka on haitaksi heidän terveydelleen. (Cork 1969; Holmila 1993, 437.)

1980-luvun vaihteessa käynnistyi alkoholistiperhettä koskeva systeemiteoreettinen tarkastelu. Tämän ajattelutavan mukaan perhe on systeemi, jonka osat ovat toisistaan riippuvaisia. Tällöin yhden perheenjäsenen ongelmia, kuten liiallista alkoholinkäyttöä ei pidetty ainoastaan yksilön syynä, vaan koko perheellä ajateltiin olevan siinä osuutensa. Lisäksi tähän ajattelutapaan on liittynyt "*mahdollistaja*" -käsite, jolla on pyritty kuvaamaan sitä, kuinka perheenjäsenet suojaavat juovaa perheenjäsentä juomisen seurauksilta esimerkiksi salailemalla perheenjäsenen juomista. (Steinglass 1982; Holmila 1993, 438.)

Jim Orford (1998, 128) on nostanut esiin *coping*-näkömyksen eli niin sanotun selviytymisnäkökulman, joka edustaa uudempaa suhtautumistapaa ja tutkimuksellista näkökulmaa alkoholiongelmaisen perheenjäsenen läheisiin. Siinä perheenjäsenet nähdään aivan tavallisina ihmisinä eikä millään tavoin poikkeavina. Tämän näkömyksen mukaan perheenjäsenen ongelmallinen juominen voi olla huomattavan stressaavaa ja haitallista niin

juovalle henkilölle itselleen kuin tämän perheenjäsenille esimerkiksi siksi, että ongelmalliseen juomiseen liittyy usein asioita, jotka ovat vahingollisia kaikille läheisille ihmissuhteille. Lisäksi näkemykseen liittyy ajatus siitä, että perheenjäsenet joutuvat kohtaamaan toisen ongelmallisen alkoholinkäytön täysin valmistautumatta. Tällöin heillä on edessään suuri tehtävä ratkaista esimerkiksi se, millä tavoin he tekevät asian itselleen ymmärrettäväksi ja millä tavoin pyrkivät jatkamaan elämäänsä. (Orford 1998, 128–130.)

Vanhempien päihdeongelmia ja lapsia käsittelevän ulkomaisen tutkimuksen klassikkoina voidaan pitää Margaret Corkin (1969) "Unohdetut lapset" ja Robert Ackermanin (1991) "Lapsuus lasin varjossa" tutkimuksia, jotka on käännetty myös suomeksi. Nämä tutkimukset on tehty systeemiteoreettisesta näkökulmasta ja ne käsittelevät lapsuudenaikaisia kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Cork on tutkinut 115 alkoholiongelmaista kärsivän vanhemman tai vanhempien kanssa kasvanutta lasta ja nuorta, jotka ovat olleet iältään 10–16-vuotiaita. Hänen tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, millä tavoin nämä lapset ovat kokeneet perhe-elämän ja millaisia vaikutuksia vanhemman alkoholiongelmallalla on koettu olevan lapsen itseensä. (Mt. 33–59.)

Corkin tutkimuksen haastatellut ovat kuvanneet oivaltavasti perhe-elämää, vanhemman juomista ja juomiseen kytkeytyviä asioita ja tapahtumia. Corkin tulosten mukaan molempien vanhempien ollessa alkoholiongelmaisia, lapsi jää hyvin yksin eikä hänellä ole välttämättä ketään, johon turvautua arkisissa asioissa. Lisäksi tutkimuksessa on havaittu, että lapset ovat kokeneet torjuntaa sekä juovan että ei-juovan vanhemman taholta, joka on ollut lapselle vaikeaa ymmärtää ja hyväksyä. Lapset ovat tuoneet esiin myös perhe-elämään liittyviä ristiriitoja ja erimielisyyksiä, jotka torjutuksi tulemisen ohella on koettu haitallisemmaksi kuin itse vanhemman alkoholinkäyttö. (Cork 1969, 60–94.)

Velleman & Orford (1993) ovat toteuttaneet varsin laajan tutkimuksen, jossa on pyritty tavoittamaan alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden lapsuudenkokemuksia. Lisäksi näitä kokemuksia on verrattu sellaisten henkilöiden kokemuksiin, jotka eivät ole kasvaneet alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Tutkimuksen informantteina on ollut 164 nuorta, joiden kasvuperheessä toinen tai molemmat vanhemmat ovat kärsineet alkoholiongelmaasta tutkittavien lapsuuden tai nuoruuden aikana sekä 80 vertailuryhmään kuuluvaa, jotka poikkeavat sen suhteen, että he eivät ole eläneet lapsuuttaan alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Iältään tutkittavat ovat olleet 16–35-vuotiaita tätä tutkimusta suoritettaessa. Aineisto on kerätty puolistrukturoituna haastatteluna.

Tutkimuksen mukaan elämä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa aiheuttaa suuria ja kielteisiä vaikutuksia lapsen elämälle. Lisäksi useat ovat kuvanneet muun muassa perhe-elämän harmoonittomuutta, joka vaikuttaa monimutkaisella ja kielteisellä tavalla esimerkiksi aikuisiän aikaiseen kykyyn sopeutua eri olosuhteisiin. (Velleman & Orford 1993, 504–510.)

3. TURVALLISUUSTUTKIMUS

3.1 Turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteet

Turvallisuuden käsite on muuttuva, moniulotteinen ja haasteellinen (Niemelä & Lahikainen 2000, 9–10). Turvallisuutta ja turvattomuutta voidaan lähestyä eri näkökulmista; liittyen muun muassa työelämään (esim. Väisänen 2000, 239–268), terveyteen (esim. Ryyänen 2000, 41–60) tai perhesuhteisiin (esim. Goeke-Morey ym. 2007; Kouros ym. 2008). Turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi objektiivista eli ulkoista tilaa tai toisaalta subjektiivista siis koettua tilaa tai näiden välistä suhdetta (Niemelä ym. 1997, 13). Siten turvallisuuden ja turvattomuuden voi ajatella käsittävän sekä fyysisen että emotionaalisen ulottuvuuden, jolloin fyysinen puoli voi olla esimerkiksi suojaa tai suojan puutetta vaikkapa perustarpeisiin liittyen ja emotionaalinen puoli esimerkiksi mielenrauhaa ja luottamusta, että mikään ei ole vaaraksi.

Turvattomuutta voidaan siis pitää tilanteena, jossa jokin myönteinen asia on uhattuna eikä tuon uhan torjumiseksi ole keinoja. Tällöin turvattomuus on objektiivinen ilmiö, joka on riippumaton yksilön omista arvioinneista. Subjektiivisena ilmiönä turvattomuuteen kytkeytyy puolestaan kokemuksellinen ulottuvuus. (Suhonen & Suhonen 1973, 2.) Erityisesti yksilön näkökulmasta turvattomuuden kokemus on ymmärretty psykologisena ilmiönä, joka saattaa ilmetä esimerkiksi pelkoina tai huolestuneisuutena (Niemelä 2000, 21). Lisäksi turvattomuuteen voi liittyä epävarmuutta nykyisestä ja tulevasta (Vornanen & Törrönen 2001, 10).

Anja Riitta Lahikainen (2001, 23) puolestaan kytkee turvattomuuden ja mielenterveyden toisiinsa, vaikka hän ei ajattele, että turvattomuus olisi lääketieteellinen tai kliininen termi. Lahikaisen mukaan näitä yhdistävä tekijä on ennen kaikkea elämänhalu. Siten maailman pitää tuntua riittävän turvalliselta, jotta elämä innostaa ja tulevaisuuteen on mahdollista suuntautua. Tämä Lahikaisen määritelmä on hieman vastaava sellaisten turvallisuuskäsitysten kanssa, joissa painotetaan varhaista kehitystä (vrt. esim. Giddens 1990, 38–47).

Turvallisuus on nähty eräänlaisena peruskysymyksenä, joka ihmisyyteen liittyy. Se ulottuu yksityisen ihmisen kokemusmaailmasta aina julkiseen sekä valtiolliseen turvallisuuteen. Esimerkiksi hyvinvointivaltion ihanteen on ajateltu vastaavan ihmisten turvallisuuden tarpeisiin. (Vornanen & Törrönen 2001, 10.) Kaufmannin (1970, 24–27) mukaan

turvallisuus on yksilön näkökulmasta ennen kaikkea jatkuvuuden tarvetta, pyrkimystä kohti järjestystä ja sisäistä rauhaa sekä tasapainoa. Siten turvallisuus voidaan ymmärtää esimerkiksi tarpeena. Pauli Niemelä (2000, 21–22) käsittelee turvallisuutta myös inhimillisenä peruspyrkimyksenä, jolloin turvattomuus on vastaavasti sitä, että tämä pyrkimys jää toteutumatta jossain tilanteessa.

Lisäksi Niemelä (2000, 22) käsitteellistää turvallisuutta inhimillisenä ja sosiaalisena arvona, jolloin se voidaan jakaa eri tasoihin. Yksilötasolla se on esimerkiksi sisäistä tasapainoa, ryhmien tasolla perheen turvallisuutta, yhteiskunnan tasolla kansallista turvallisuutta ja globaalisti maailman rauhaa. Arvona turvallisuus voidaan ymmärtää myös varmuutena sekä vaarattomuutena (Kaufmann 1970, 340). Turvallisuutta voidaan käsitteellistää vielä vastaavalla tavalla kuin vapautta, jolloin siitä voidaan erottaa negatiivinen ja positiivinen ulottuvuus. Tällöin turvallisuuden negatiivinen ulottuvuus merkitsee turvassaoloa jossakin tai toisaalta jostakin. Siten se on suojautumista vaaroilta ja erilaisilta uhkilta. Turvallisuuden positiivinen ulottuvuus on puolestaan yhteydessä subjektiiviseen kokemukseen hyvinvoinnista. (Vornanen ym. 2009, 403.)

Erityisesti lapsiin liittyneenä turvallisuuden voidaan ajatella olevan huolenpitoa ja suojelemista. Lastensuojelulain mukaan lapsella on oikeus muun muassa turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Räty 2012, 1). Riitta Vornasen & Maritta Törrösen (2001, 11) mukaan lastensuojelulain ja lisäksi lasten oikeuksien sopimuksen tavoitteena on suojella lasta välittömiltä uhkilta ja riskeiltä. Lisäksi näiden ajatellaan korostavan lapsen oikeutta sellaiseen turvalliseen ja tasavertaiseen kasvuympäristöön, johon lapsi tuntee kuuluvansa. Myös Niemelä (2000, 22–23) käsittelee turvallisuutta oikeutena, mutta laajemmin kuin ainoastaan lapsiin liittyen. Hänen mukaansa nykyinen oikeudenmukaisuusajattelu korostaa turvallisuutta ihmisoikeutena. Niemelä luettelee turvallisuus oikeuksiin kuuluvan muun muassa "oikeuden ihmisarvoiseen elämään", terveyden- ja sairaudenhoitoon, lepoon, virkistäytymiseen sekä elinvoimaiseen ympäristöön.

Turvattomuuden lähikäsite on pelko, jota käytetään myös tässä tutkimuksessa. Pelko on enemmän psykologinen käsite (Niemelä 2000, 24). Pelon on ajateltu olevan kielteinen emootio, joka heijastaa yksilön haavoittuvuutta jonkin uhkaavan asian tai tilanteen edessä (Owen 1998, Kirmasen 2000, 119 mukaan). Lisäksi pelkoon liittyy usein fysiologinen valpastuminen, joka pitää sisällään reaktiovalmiuden vaikkapa paeta. Pelko on tietynlainen

merkki siitä, millainen suhde ympäristöön ei saisi olla, se kertoo aina jonkinlaisesta epätasapainosta. (Lahikainen, Kraav, Kirmanen & Maijala 1995, 54.) Tiina Kirmanen (2000, 119–120) on havainnut, että pelko määrittyy usein ainoastaan negatiiviseksi ja erityisesti lapselle tämän kehitystä vahingoittavaksi tunteeksi. Näin on varsinkin silloin, kun pelkoja on paljon, ne ovat voimakkaita ja säilyviä, vaikka tietyn ikätason mukainen kehitys antaisi olettaa muuta. (Mt. 120.)

3.1.1 Ontologinen ja emotionaalinen turvallisuus

Anthony Giddens (1990) käsittelee ontologista turvallisuutta, joka on hänen mukaansa yksilön tunne jatkuvuudesta sekä tapahtumien järjestyksestä. Lisäksi ontologinen turvallisuus käsittää sellaisia laajempia asioita, jotka eivät ole yksilön välittömässä vaikutuspiirissä. Tämän ontologisen turvallisuuden erityinen merkitys on Giddensin mukaan siinä, että se kuljettaa ihmisen muutosten, kriisien sekä erilaisten riskitilanteiden läpi. Ontologiseen turvallisuuteen liittyy myös käytännöllinen tietoisuus, jota hän kuvaa ontologisen turvallisuuden kognitiivisena ja emotiivisena ankkurina. Ollakseen niin sanotusti ontologisesti turvassa on yksilön omattava niin tiedostamattomalla kuin käytännöllisen tietoisuuden tasolla tietynlainen vastaus olemassaolon perustaa koskeviin kysymyksiin, joita eri elämänvaiheissa kohdataan. (Mt. 243.)

Lisäksi Giddens käsittelee rutiineita, joita toteutettaessa ontologinen turvallisuus muotoutuu ja rutiinien häiriintyessä jollain tavoin, on myös yksilö altis haavoittumaan. Puolestaan käytännölliseen tietoisuuteen yhdistyneenä rutiinit tarjoavat suojaa ahdistukselle. Giddens ajattelee, että käytännöllinen tietoisuus ja rutiinit eivät ilmaise ainoastaan sosiaalista pysyvyyttä, vaan niillä on myös erityinen konstitutiivinen rooli, jolloin ne voivat organisoida ympäristöä olemassaolon kysymysten suhteen. (Giddens 1990, 36–37.)

Turvallisuuden ohella Giddens käsittelee perusluottamusta, joiden kehittymiselle yksilön varhaiset elinvuodet ovat merkittäviä. Perusluottamuksen ja -turvallisuuden kehittyminen perustuvat lapsen ja hänestä huoltapitävän aikuisen suhteeseen. Tässä suhteessa on esimerkiksi tärkeää, että lapselle kehittyy luottamus aikuisen paluuseen, vaikka tämä ei olisi kaiken aikaa lapsen näköpiirissä. Lapsen luottamuksen merkitys on siinä, että se on eräänlainen emotionaalinen rokotus ahdistusta vastaan. Se on suoja tulevaisuuden uhkia ja

vaaroja vastaan, joka auttaa ylläpitämään toivoa ja parantaa kykyä kohdata erilaisia olosuhteita myöhemmässä elämässä. Lapselle ontologisen turvallisuuden muototutuminen merkitsee puolestaan luottamusta oman identiteetin jatkuvuuteen ja muihin ihmisiin. (Giddens 1990, 37–47.)

E. Mark Cummings ym. (2006, 133) käsittelevät puolestaan emotionaalista turvallisuutta, joka tulee mielestäni lähelle Giddensin ontologisen turvallisuuden käsitettä. Emotionaalisen turvallisuuden käsite on mielestäni varsin psykologinen, kuten on paikoin myös Giddensin tulkinta ontologisesta turvallisuudesta. Vaikka pyrkimykseni on käsitellä turvallisuutta ja turvattomuutta enemmän sosiaalitieteellisestä näkökulmasta, olen päätenyt käsittelemään hieman myös emotionaalisen turvallisuuden käsitettä, koska ajattelen, että jonkinlainen ymmärrys turvallisuuden psykologisista perusteista on myös tarpeen.

Emotionaalinen turvallisuus merkitsee siis ymmärrystä esimerkiksi siitä, että perhesuhteet ovat myönteisiä ja pysyviä jopa vaikeiden perhetilanteiden aikaan. Lisäksi emotionaaliseen turvallisuuteen liittyy lapsen luottamus siihen, että muut perheenjäsenet erityisesti vanhemmat ovat hoivaavia ja emotionaalisesti lapsen tavoitettavissa kaikissa olosuhteissa. (Cummings 2006, 133–134.) Emotionaalisen turvallisuuden erityinen merkitys piilee esimerkiksi siinä, että se tukee lapsen kykyä selviytyä tehokkaasti eri elämäntilanteisiin liittyvistä ongelmista. Emotionaalisella turvallisuudella on merkitystä myös lapsen omien tunteiden säätelyssä. Lisäksi se vaikuttaa lapsen tekemiin arviointeihin esimerkiksi perhesuhteiden laadusta. (Davies & Cummings 1994, 388–390.)

Aiemmissa tutkimuksissa turvallisuutta ja turvattomuutta on tarkasteltu esimerkiksi siitä näkökulmasta, mitkä ovat yksilön sidokset yhteiskuntaan. Tällöin teoreettisena tulkintaraamina on käytetty muun muassa Ulrich Beckin riskiyhteiskunnan käsitettä sekä Anthony Giddensin näkemyksiä yksilön suhteesta yhteisöön. (Ks. Vornanen ym. 2009, 401.) Tässä tutkimuksessa perhe on keskeinen konteksti ja perhe sekä sosiaaliset suhteet ymmärretään turvan, mutta myös turvattomuuden lähteeksi, jonka vuoksi tarkastelen vielä turvallisuutta ja turvattomuutta perheessä.

3.1.2 Perhe turvan ja turvattomuuden paikkana

Parhaimmillaan läheiset suhteet lapsen ja perheenjäsenten välillä voivat tarjota turvallista kiintymystä, rakkautta sekä huomioimista, mutta pahimmillaan ne voivat aiheuttaa pelkoa

ja ahdistusta (Vornanen ym. 2009, 404). Esimerkiksi perheväkivalta on huomattavaa turvattomuutta juuri turvallisuuden perusyksikössä (Kraav & Lahikainen 2000, 106). Perheen ilmapiiri sekä vanhempien keskinäiset suhteet että vanhempi-lapsisuhteet ovat hyvin merkityksellisiä ennen kaikkea lapsen varhaiselle kehitykselle ja sille, millä tavoin lapsi myöhemmin suuntautuu perheen ulkopuolisiin suhteisiin (Vornanen ym. 2009, 404). Kuitenkaan nämä tekijät eivät rajaudu vain varhaisiin kokemuksiin, vaan perheen ilmapiirillä ja perheenjäsenten välisillä suhteilla on tärkeä merkitys lapselle koko sen ajan, minkä hän elää lapsuudenperheessä (Vornanen 2000, 121).

Turvallisuutta ja perhesuhteita on tarkasteltu usein kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta, joka painottaa varhaisten suhteiden laatua (Ks. Bowlby 1988). Perusluottamus kehittyy ensimmäisten vuosien vuorovaikutussuhteissa lasta hoitaviin henkilöihin, käytännössä siis vanhempiin ja erityisesti lapsuudenaikaisilla vuosilla on tärkeä merkitys lapsen turvallisuuden kehitymisessä (Vornanen & Törrönen 2001, 15). Lisäksi lapsen on helpompi kehittyä itsenäiseksi persoonaksi silloin, kun hänen kiintymyssuhteiden historia on mahdollisimman läheinen ja turvallinen (Howe 1995, Vornanen & Törrönen 2001, 15 mukaan).

Perheen turvallisuutta ja turvattomuutta voi lähestyä myös funktionaalisesta näkökulmasta. Tämän ajattelutavan mukaan perhe takaa jäsenilleen turvallisuuden silloin, kun se pystyy täyttämään tietyt perustehtävänsä. Mikäli perhe ei onnistu täyttämään joitain näistä tehtävistä, turvallisuus kärsii. Täten, mitä enemmän perheessä esiintyy perheen tehtäviin liittyviä puutteita, sitä enemmän perheenjäsenet kokevat turvattomuutta. (Kraav & Lahikainen 2000, 94.) Perheen tehtävät on jaoteltu esimerkiksi seuraavasti:

1. Taloudellinen tehtävä (esimerkiksi toimeentulo)
2. Jokapäiväinen elämä ja huolenpito (esimerkiksi ruoan valmistus)
3. Virkistys (esimerkiksi perheen yhteinen aika)
4. Sosialisatio (esimerkiksi yksilöiden väliset suhteet ja sosiaalisten taitojen oppiminen)
5. Identiteetin muodostuminen (esimerkiksi yhteenkuuluvuuden tunne)
6. Huolenpito (esimerkiksi läheisyys ja huolehtiminen)

7. Sivistyksellinen tehtävä (esimerkiksi ammattiin liittyvät valinnat). (Turnbull & Turnbull 1986, Kraavin & Lahikaisen 2000, 94 mukaan.)

Perheen turvattomuuden on ajateltu olevan enemmän kuin sen jäsenten turvattomuuden summa. Perhe pystyy dynaamisesti ylläpitämään sekä tuottamaan turvattomuutta ja turvallisuutta jäsenilleen ihmissuhteiden kautta. Lisäksi turvallisuudelle perheessä on tyypillistä se, että se ei jakaannu tasaisesti perheenjäsenten kesken. Esimerkiksi lapset kokevat tavallisesti enemmän turvattomuutta perhesuhteissa kuin perheen aikuiset. Perheitä koskevia turvattomuuden alueita on eritelty aiemmissa tutkimuksissa jossain määrin. Ne voivat liittyä esimerkiksi talouteen, ihmissuhteisiin, asumiseen, terveyteen tai työelämään. (Kraav & Lahikainen 2000, 95–114.)

Tässä tutkielmassa turvattomuus ymmärretään ensisijaisesti juuri perheturvattomuutena, joka kytkeytyy tiiviisti perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja on suhteessa myös perheelle ajateltuihin tehtäviin. Tarkastelen turvallisuutta ja turvattomuutta ennen kaikkea emotionaalisen ulottuvuuden kautta, sillä haastateltavat kertoivat paljon omista tuntemuksistaan ja vähemmän teoista tai tapahtumista, jotka olisivat uhanneet fyysistä turvallisuutta tai toisaalta edistäneet sitä.

4. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Ajatus tähän tutkimusprosessiin on lähtöisin kandidaatin tutkielmastani, jossa tarkastelin alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden kokemuksia perheen arkirutiineista sekä kodin ajan- ja tilankäytöstä. Pro gradu -tutkielmassa halusin ymmärtää syvemmin sellaisten perheiden elämää, jossa on alkoholiongelmainen perheenjäsen. Haastateltavien kertomukset lapsuudenaikaisista pelon ja turvattomuuden kokemuksista ovat siis ohjanneet näkökulmani valintaa ja teoreettista suuntautumistani tämän tutkielman osalta. Olen tutustunut Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen 1990-luvun puolivälissä toteuttaman niin sanotun turvattomuusprojektin osana tehtyihin tutkimuksiin ja turvattomuustutkimus tarjoaakin keskeistä käsitteistöä tutkimukselleni.

Pidän turvattomuuden ja turvallisuuden aiheiden tutkimusta tärkeänä, sillä suomalainen tutkimus alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden lapsuudenkokemuksista ei käsittele juurikaan näitä aiheita. Lisäksi olen tutustunut perheväkivaltaa (Oranen 2001), lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä (Laitinen 2004) sekä vanhemman psyykkistä sairautta (Jähi 2004) käsittelevään tutkimukseen, joiden käsitteistöä käytän analyysini apuvälineenä. Alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneita henkilöitä käsittelevää tutkimusta on yhä edelleen varsin niukasti eikä valmiita käsitteitä ole siten tarjolla riittävästi (Itäpuisto 2005, 16).

Ajattelulleni olen saanut tukea myös konstruktionistisesta tutkimusperinteestä ja ajattelen, että haastateltavat ovat muistelleet lapsuuden tapahtumia kanssani haastattelutilanteessa sekä osaksi myös tulkinneet niitä. Lisäksi olen myös itse tulkinnut näitä haastateltavien kertomuksia ja kirjoittanut niistä valikoiden tutkimusraportin. Siten jaan ajatuksen, jonka Riitta Granfelt (1998, 16–17) ilmaisee osuvasti: tämän kaltaisessa tutkimuksessa tutkijan ei ole mahdollisuutta tavoittaa perimmäistä ja ristiriidatonta kuvaa todellisuudesta. Pikemminkin haastateltavat ovat kertoneet itselleen merkityksellisistä asioista minulle haastattelutilanteessa ja pyrkineet tulemaan parhaansa mukaan ymmärretyiksi. Tämän tutkielman konkreettiset tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaiset asiat alkoholiongelmaisessa perheessä liittyvät lapsen turvallisuuteen?
2. Millaiset asiat alkoholiongelmaisessa perheessä tuottavat lapselle turvattomuutta?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusaineisto

Haastateltavien hankinta osoittautui kohtalaisen helpoksi, sillä omassa tuttavapiirissäni on useampi sellainen henkilö, jonka lapsuudenperheessä on ollut alkoholiongelmainen vanhempi ja nämä henkilöt ilmoittivat halukkuutensa haastateltaviksi kuultuaan tutkimusaiheestani. Jatkoin haastateltavien hankintaa kyselemällä ystäviltäni ja tuttaviltani, tietäisivätkö he tutkimukseen sopivia henkilöitä. Tällä tavoin onnistuin hankkimaan vielä pari haastateltavaa tutkimukseeni. Tapani hankkia haastateltavat tällä tavoin tuttavapiiriä kartoittamalla vapautti minut muun muassa tutkimuslupakäytännöistä, jotka määrittävät osaltaan tutkimuksen eettisyyttä. Siten tällä tavoin toimittaessa tutkijan eettinen vastuu korostuu. (vrt. Laitinen & Uusitalo 2007, 317–318.) Olen kuitenkin huolehtinut esimerkiksi siitä, että tutkimukseen osallistuminen on ollut vapaaehtoista, joka on ollut haastateltavien tiedossa läpi tutkimusprosessin.

Miesten saaminen haastatteluun osoittautui huomattavasti vaikeammaksi kuin naisten. Eräs miespuolinen henkilö lupautui minulle haastateltavaksi kartoittaessani alustavasti haastateltavien määrää aivan tutkimusprosessin alussa. Myöhemmin tämä henkilö kuitenkin perui tulonsa haastateltavaksi, sillä hän koki, että ei halunnutkaan puhua asiasta. Usein perhesuhteiden tullessa jollain tapaa vahingoittaviksi, niitä alkaa luonnehtia erityinen sisäänsulkeva voima, jolloin niistä kertominen voi olla vaikeaa (Pirskanen 2011, 14). Toisaalta Pirskanen (2009, 5) arvelee vanhemman alkoholiongelman olevan huomattavan arka aihe jopa aikuistuneelle pojalle, joka voisi osaltaan selittää haluttomuutta osallistua tutkimukseen. Kuitenkin niin mielellään kuin tutkija pitäisi jokaisen haastateltavan mukana tutkimusprosessissa, lopullisesti osallistumispäätös on ihmisillä itsellään (Laitinen & Uusitalo 2007, 318).

Omien kontaktieni hyödyntämiseen aineiston hankinnassa liittyy myös kysymys tutkittavaksi valikoitumisesta. Kyse on siis satunnaisesta joukosta ja siitä, mitä tuo joukko kertoo tutkittavasta ilmiöstä. (Ks. myös Laitinen & Uusitalo 2007, 318.) Oletettavasti haastateltavaksi on valikoitunut esimerkiksi sellaisia henkilöitä, jotka ovat kokeneet osallistumisen jollain tapaa merkittävänä. Osallistuneet ovat ehkä tunteneet halua puhua aiheesta tai ovat kenties pitäneet osallistumisesta tärkeänä tämän tutkielman toteutumisen kannalta. Tutkielman ulkopuolelle ovat jääneet kenties he, jotka eivät välttämättä halua

kertoa asioistaan vieraalle tai esimerkiksi he, jotka eivät osaa tai koe tarpeellisena kertoa kokemuksistaan (Laitinen & Uusitalo 2007, 318).

Haastattelut tuntuivat omasta mielestäni onnistuneilta, sillä haastateltavat olivat avoimia ja kertoivat runsaasti hyvin aroista aiheista lapsuuden ajalta. Osa haastateltavista oli minulle entuudestaan tuttuja, joka varmasti vaikutti osaltaan siihen, että minulle kerrottiin perheen elämästä hyvinkin avoimesti. Tuttuus tuonee mukanaan myös luottamusta. Ajattelen kuitenkin, että sellaisistakin haastateltavista, jotka eivät olleet minulle entuudestaan tuttuja välittyi vilpitön halu kertoa kokemuksistaan sellaisena kuin ne ovat tapahtuneet enkä aistinut kerronnassa minkäänlaista epäröintiä. Mielestäni kaikki haastateltavat kertoivat perhe-elämästä perusteellisesti sekä pohtien ja jopa laajemmin kuin olisi ollut tarpeen. Lisäksi moni haastateltava kertoi, että oli muistellut menneitä tapahtumia jo etukäteen haastattelua silmällä pitäen.

Tutkimusaineistoni koostuu siis yhden miehen ja viiden naisen haastatteluista. Kahta haastateltavaa lukuun ottamatta haastattelut on suoritettu kahteen otteeseen. Ensimmäisellä haastattelukerralla haastateltava on saanut kertoa lapsuudesta alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa hyvin vapaasti. Mahdollisen jatkohaastattelun yhteydessä olen palannut haastateltavan kanssa perheen turvattomuuden sekä turvallisuuden aiheisiin ja lisäksi olen pyrkinyt tarkentamaan ensimmäisen haastattelukerran vastauksia. Haastateltavat henkilöt ovat iältään 26–53-vuotiaita. Yhdellä haastateltavalla alkoholia ongelmallisesti oli lapsuudessa käyttänyt vain äiti, neljällä isä ja yhdellä molemmat vanhemmista. Lisäksi eräs haastateltavista toi esiin myös äidin alkoholinkäytön olleen runsasta ja häiritsevää, mutta näkyviä merkkejä alkoholiongelma ei ollut, johon perusteluna haastateltava esitti runsaan juomisen tapahtuneen satunnaisesti ja rajoittuneen yhteen iltaan.

Haastateltavien kotitaustat olivat erilaisia; he olivat maalla ja kaupungissa kasvaneita sekä eri sosiaaliryhmiä edustavien vanhempien lapsia. Osalla haastateltavia vanhemman alkoholinkäyttö oli rajoittunut pääosin viikonloppuihin ja loma-aikoihin. Sen sijaan osalla haastateltavista vanhemman alkoholinkäyttöä oli tapahtunut paljon tiuhemmin, jopa päivittäin. Haastatteluajankohtana yhden haastateltavan vanhempi oli raitistunut, yhden haastateltavan vanhempi oli hoidossa alkoholiongelman vuoksi, kahden haastateltavan vanhempi oli haastateltavan näkemyksen mukaan edelleen alkoholiongelmainen ja kahden

haastateltavan vanhempi oli menehtynyt alkoholinkäytön seurauksena. Täten ajattelen aineistoni koostuvan taustoiltaan varsin erilaisista henkilöistä.

Olen suojannut haastateltavien henkilöllisyyden tässä työssä siten, että olen käyttänyt haastattelulainauksen perässä joko lyhennettä (N) nainen tai (M) mies viittaamaan haastateltavan sukupuoleen. Olen liittänyt haastateltavan sukupuolta ilmaisevan kirjaimen perään vielä haastattelun järjestystä ilmaisevan numeron. Haastattelulainaukset ovat suoria lainauksia haastateltavien kertomuksista, joita olen tarvittaessa hieman lyhentänyt. Tämän lainauksen lyhentämisen olen ilmaissut merkitsemällä tekstiin (...) -merkinnän. Lisäksi olen saattanut poistaa joitain täytesanoja, joita en ole pitänyt tarpeellisena tekstin ymmärtämisen kannalta, vaan pikemminkin jopa ymmärrystä haittaavana. Mikäli tekstilainauksissa on esiintynyt henkilöiden tai paikkojen nimiä olen jättänyt ne pois tai korvannut ne sanoilla "se" ja "siellä", jotta haastateltavien henkilöllisyys ei paljastu.

5.2 Syvä- ja teemahaastattelu menetelmänä

Päädyin toteuttamaan tutkielmani aiheiston keruun haastatteluin. Haastattelu on hyvin yleinen aineiston keruumuoto, jonka tavoitteena on selvittää se, mitä henkilöllä on mielessään. Haastattelua voi pitää myös eräänlaisena keskusteluna, joka kuitenkin toteutuu tutkijan aloitteesta ja hänen johdattelemanaan. (Eskola & Suoranta 2005, 85.) Aineiston keruun olen siis toteuttanut pääosin kahdessa vaiheessa kahta eri haastattelumuotoa hyödyntäen. Aloitin tutkittavien haastattelun strukturoimattomalla haastattelulla, josta käytän nimitystä syvähaastattelu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 45). Syvähaastattelua on pidetty hyvin soveltuvana menetelmänä pyrittäessä tarkastelemaan esimerkiksi juuri menneisyyden tapahtumia ja arkaluontoisia asioita. Tälle haastattelumenetelmälle on pidetty ominaisena sitä, että haastateltava ei ole sidottu etukäteen aseteltuihin kysymyksiin eikä niiden esittämisjärjestykseen. (Siekkinen 2007, 44.)

Tässä tutkielmassa haastateltavien on annettu puhua hyvin vapaasti. Tavoitteenani on ollut tavoittaa tällä keinoin asioita, muistoja ja tuntemuksia, joita haastateltavat itse nostavat esiin elämästä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Kuten Siekkinen (2007, 44) toteaa, tämän tyyppisessä haastattelussa jostakin ilmiöstä pitäisi avautua juuri tutkittavan näkemys eikä niinkään tutkijan. Haastattelun yhteydessä annoin ainoastaan aihepiirin tutkittavien tietoon ja lisäksi saatoin syventää haastateltavien vastauksia tarvittaessa, mutta

ennen kaikkea pyrin muodostamaan haastattelulle jatkoa tällä keinoin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 45).

Aineiston keruun toisen vaiheen tarkoituksena oli palata haastateltavien kanssa aiempiin kertomuksiin ja täsmentää heidän vastauksiaan. Haastatteluiden toisessa vaiheessa kysyin haastateltavilta ensin, oliko heidän mieleensä noussut ensimmäisen haastattelun jälkeen jotakin sellaista, josta he haluaisivat vielä kertoa minulle. Tämän jälkeen kerroin haastateltaville, että tutkielmassani pyrin tarkastelemaan perheiden turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita, joihin haluaisin heidän kanssaan vielä palata. Olin varannut ensimmäisten haastatteluiden litteroinnit mukaani toiseen haastattelutilanteeseen ja palasin jokaisen haastateltavan omiin kertomuksiin turvattomuudesta sekä turvallisuudesta perheessä ja pyrin tarkentamaan vastauksia. Tässä vaiheessa olin laatinut myös teemahaastattelurungon kirjallisuuden ja ensimmäisten syvähaastatteluiden pohjalta siltä varalta, että haastateltava ei itse puhuisi sellaisista aiheista, joita itse pidän tärkeänä. Tämä teemahaastattelurunko on tutkielman liitteenä.

Kahden haastateltavan kanssa olen tehnyt vain yhden haastattelun. Toinen haastateltavista kertoi jo ensimmäisen haastattelun yhteydessä niin paljon turvattomuusteemasta, että en katsonut tarpeelliseksi pyytää häneltä tarkennuksia vastauksiin. Puolestaan toisen haastateltavan haastattelu tapahtui reilusti muiden haastateltavien haastattelemisen jälkeen, joten olin ehtinyt jo päättää tutkimusaiheeni liittyvän perheen turvattomuuden ja turvallisuuden aiheisiin. Annoin haastateltavan kuitenkin kertoa haastattelun aluksi vapaasti niistä asioista, joita hän itse haluaisi nostaa esiin lapsuudestaan. Kävin hänen kanssaan tämän saman haastattelun yhteydessä läpi myös perheen turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita, sillä olin tässä kohden laatinut jo haastattelurungon. Siten pidin tarkoituksenmukaisena yhdistää nämä kaksi haastattelumuotoa tähän samaan haastatteluajankohtaan. Tämä haastattelu oli kestoltaan hieman muita pidempi näiden menetelmien yhdistämisen vuoksi, mutta haastateltava oli varannut aikaa haastatteluun, joten tämä järjestely toteutui hyvin. Se, mikä näissä yhden kerran toteutetuissa haastatteluissa jäi tavoittamatta, olivat ne ajatukset, joita ensimmäinen haastattelu oli mahdollisesti nostanut haastateltavan mieleen ja joista olisi voinut keskustella jatko-haastattelun yhteydessä.

Teemahaastattelun ominaispiirteenä on esimerkiksi se, että haastateltavan tiedetään kokeneen jonkin tilanteen. Lisäksi tutkija on perehtynyt ilmiön keskeisiin osiin,

prosesseihin ja rakenteisiin. Tutkijalle on muodostunut näin tiettyjä oletuksia mahdollisista seurauksista tilanteen kokijoille. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.) Sen sijaan, että teemahaastattelussa olisi yksityiskohtaisia kysymyksiä, se etenee tiettyjen teemojen mukaisesti. Teema-alueet ovat etukäteen määrätty, mutta kysymysten tarkka muoto, järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelujen mukaan. (Eskola & Vastamäki 2007, 27–28.) Haastattelun eteneminen tiettyjen teemojen varassa mahdollistaa sen, että tutkittavien oma ääni saadaan esille (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Valitsin käytettäväkseni teemahaastattelun menetelmän siitä syystä, että en halunnut rajoittaa haastateltavieni kertomuksia tietyillä vastausvaihtoehdoilla myöskään jatko-haastatteluiden vaiheessa, vaan halusin kuulla kokemuksista kaikessa moninaisuudessaan. Lisäksi pyrin varmistamaan, että jokaisen haastateltavan kanssa tulevat käsitellyiksi ne teemat, joita itse pidän tärkeänä turvallisuuden ja turvallisuuden aiheita tutkittaessa.

Kuten sanottu olen pyrkinyt valitsemaan aineiston hankintamenetelmät siten, että onnistuisin tavoittamaan niitä asioita, kokemuksia ja tunteita, joita haastateltavat pitävät merkittävänä lapsuudessaan ja, jotka he haluavat nostaa esiin. Siten ajattelen, että haastattelun kautta ei pidä olettaa tavoittavansa yksiselitteistä ja ristiriidatonta subjektiivista totuutta. Eri tilanteissa, eri ajankohtina ja eri näkökulmista katsottuna samakin asia voi saada täysin eri tavoin painottuneita ja jopa toisilleen päinvastaisia tulkintoja. (Granfelt 1998, 38.) Kuten eräs haastateltavista tämän ilmaisee:

Että varmasti, jos mä olisin kertonut näistä samoista asioista kymmenen vuotta sitten niin se olis varmaan ollu ihan eri asia. (N5)

Lisäksi eräs haastateltava tarjosi minulle luettavaksi lapsuudenaikaista päiväkirjaansa, jota silmäilin haastattelun jälkeen. Päätin kuitenkin, että en tutustu päiväkirjaan sen tarkemmin enkä käytä sitä aineistonani, koska se olisi jäänyt ainoaksi päiväkirja-aineistoksi tässä tutkielmassa. Huomasin myös, että haastateltava oli kertonut minulle samoista asioista, joista oli kirjoittanut päiväkirjaan, joten en pitänyt sitä enää tarpeellisena lisäaineistona tähän tutkielmaan.

5.3 Aineiston kerääminen

Olen pitänyt eettisesti tarkoituksenmukaisena, että haastatteluajoja ja -tilanteita sopiessani olen antanut haastateltavien itse kertoa näkemyksensä haastatteluiden

toteuttamisajankohdasta ja -paikasta. Olen kertonut haastateltaville, että olen valmis tulemaan heidän luokseen suorittamaan haastattelut tai haastateltavat ovat voineet tulla myös omaan kotiin. Lisäksi olen tarjonnut mahdollisuutta suorittaa haastattelun myös jossain muussa ympäristössä, mutta tätä vaihtoehtoa haastateltavat eivät pitäneet sopivana. Siten haastattelut on suoritettu joko minun tai haastateltavien kodissa. Eettisesti velvoittavana olen pitänyt myös sitä, että päätyessäni suorittamaan haastatteluita kaksi kertaa, olen lisäksi pyytänyt haastateltavilta suostumuksen ottaa heihin yhteyttä vielä myöhemmin uuden haastattelun merkeissä, mikäli tämä olisi tarpeen.

Haastattelut olivat eripituisia ja vaihtelivat kestoiltaan puolesta tunnista puoleentoista tuntiin. Kaksi haastattelusta on toteutettu täysin puhelimitse ja neljä kasvokkain. Lisäksi olen suorittanut myös yhden tarkentavan teemahaastattelun puhelimitse. Puhelinhaastattelut tulivat kysymykseen pitkän välimatkan vuoksi ja haastateltavat kokivat tämän myös heille sopivana keinona toteuttaa haastattelu. Mielestäni haastattelut tuntuivat luontevilta niin kasvokkain kuin puhelimitse suoritettuina. Epäröin hieman puhelinhaastattelun toimivuutta tutkiessani näin sensitiivistä aihetta. Epäröinti osoittautui kuitenkin turhaksi, sillä haastateltavat olivat rohkeita ja avoimia. Toki kasvokkain tehtävällä haastattelulla oli joitain selkeitä etuja verrattuna puhelinhaastatteluun. Pystyin lukemaan monia asioita haastateltavan kasvoilta, sillä näin kaikki hänen reaktionsa ilmeineen ja eleineen. Kenties tällä tavoin sain kokonaisvaltaisemman tulkinnan tapahtumista. Ajattelen, että kertomusten aitous välittyi juuri haastateltavassa heränneistä tunteista, jotka näin haastattelutilanteessa. Lisäksi haastateltavan reaktiot ohjasivat minua viemään keskustelua pois aiheesta, joka tuntui olevan haastateltavalle esimerkiksi liian tuskallista. Erityisesti sensitiivisten aiheiden tutkiminen edellyttää tutkijalta herkkyyttä aistia haastateltavan mielessä olevia asioita ja myös taitoa vetäytyä sellaisten aiheiden käsittelystä, jotka näyttävät lisäävän kohtuuttomasti haastateltavan henkistä tuskaa (Laitinen & Uusitalo 2007, 322).

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston syvä tunteminen on hyvin tärkeää (Eskola & Suoranta 2005, 151). Siten aloitin aineiston analysoinnin lukemalla haastatteluaineistoa läpi useaan otteeseen ja tein muistiinpanoja, mitä asioita haastateltavat olivat nostaneet esiin lapsuudestaan alkoholiongelman vanhemman kanssa. Turvattomuuden aiheet nousivat esiin jollain

tavoin jokaisen haastateltavan kertomuksissa. Ajattelen, että tietyn ilmiön esiintyminen usein kertoo osaltaan myös tämän asian merkittävydestä (Ks. myös Itäpuisto 2005, 57).

Jatkoin aineiston analyysiä tarkastelemalla systemaattisesti, mihin asioihin turvattomuus ja turvallisuus kytkeytyvät haastateltavien kertomuksissa. Aineistoa lukiessani aloin vähitellen hahmottaa siitä erottuvia keskeisiä teemoja turvattomuuteen ja turvallisuuteen liittyen. Teemoittelulla tarkoitetaan analyysivaihetta, jossa muun muassa tarkastellaan usealle haastateltavalle yhteisiä piirteitä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173). Teemojen valinnan perusteena käytin sitä, että ne esiintyivät aineistossa usein. Lisäksi turvallisuustutkimukseen liittyvä kirjallisuus ohjasi osaltaan minua teemojen valinnassa. Tutkielman keskeiset teemat ovat perhesuhteet, huolenpito ja väkivalta. Ajattelen, että keskittyminen tiettyihin teemoihin aineiston analysointivaiheessa auttoi minua osaltaan myös työn rajauksessa.

Lisäksi olen analysoinut aineistoa laskemalla eri ilmiöiden esiintyvyyksiä. Tämän analysointitavan sopivuutta laadullista aineistoa analysoitaessa on pohdittu, mutta sitä on pidetty käyttökelpoisena tapana saada aineisto paremmin hallittavaksi. (Eskola & Suoranta 2005, 164.) Itse pidän aineiston hallittavuuden parempaa saavuttamista tämän tavan tärkeänä antina. Lisäksi ilmiöiden laskeminen osoittaa aineiston käytön systemaattisuutta (Alasuutari 2011, 193).

Analyysin edetessä luokittelin ilmiöitä yhä edelleen pääteemojen yhteyteen. Luokittelussa jäsennetään tutkittavaa ilmiötä muun muassa siten, että vertaillaan aineiston eri osia keskenään (Hirsjärvi & Hurme 2000, 147). Pyrin löytämään eri ilmiöitä yhdistäviä tekijöitä ja muita säännönmukaisuuksia sekä tarkastelemaan, millä tavalla eri ilmiöt kietoutuvat toisiinsa. Yhdistely merkitsee sitä, että ilmiöiden välille etsitään samankaltaisuuksia, mutta myös säännöllistä vaihtelua ja poikkeavuuksia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 149).

Olen analysoinut aineistoa käyttäen apuna perheelle esitettyjä tehtäviä, joita käsittelin edellä perheen turvallisuutta käsittelevässä luvussa. Olen siis päätenyt soveltamaan aineiston analyysissä funktionaalista ajattelutapaa perheturvallisuudesta, jonka mukaan perhe pystyy takaamaan perheenjäsenilleen turvallisuuden silloin, kun se onnistuu täyttämään perustehtävänsä (Kraav & Lahikainen 2000, 94). Funktionaalisen ajattelutavan mukaan perhe on universaali rakenne, jonka tarkoituksena on täyttää tietyt tehtävät (Saaristo & Jokinen 2005, 93; Kraav & Lahikainen 2000, 94).

En sitoudu täysin funktionaaliseen perhekäsitykseen, vaan ajattelen perheitä olevan monenlaisia. En ajattele myöskään, että äidin, isän ja lasten muodostama ydinperhe täyttäisi perheen tehtävät parhaiten ja takaisi siten myös lasten turvallisuuden. Ajattelen kuitenkin, että usein nämä perheen tehtävät voivat olla sidoksissa perheen ihmissuhteisiin ja niissä onnistuminen tai epäonnistuminen merkityksellistyvät perheenjäsenten välisissä suhteissa (Kraav & Lahikainen 2000, 95). Pohdin aineiston analysoinnin perheen tehtäviä apuna käyttäen olevan mielekäästä, sillä perheen perustehtävien voi ajatella vastaavan pääpiirteissään myös turvallisuuden perusolottuvuuksia (Ks. myös Niemelä 2000, 21–37).

Tutkielman tulososiossa käytän tekstilainauksia haastatteluaineistosta, sillä ajattelen niiden olevan merkittäviä siinä mielessä, että tekstilainaukset voivat toimia lukijan apuna tämän arvioidessa tutkijan tekemiä johtopäätöksiä (Eskola 2007, 44–45). Itäpuisto (2005, 53) toteaa tekstilainauksien käytöstä hyvin; on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että lainaukset edustavat yksittäistä tarinaa, mutta samalla muiden haastateltavien kertomuksia samasta aiheesta. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota tähän kyseiseen seikkaan käyttäessäni tekstilainauksia haastatteluaineistosta.

5.5 Arka tutkimusaihe

Eettiset kysymykset saavat korostuneen merkityksen, kun tutkitaan tavallista arkaluonteisempaa aihetta (Puusniekka ym. 2003, 45). Sensitiivinen tutkimusaihe on sellainen, joka on jollain tapaa vaikea henkilölle, joka on kokenut sen. Lisäksi se on saattanut jättää jonkin pysyvän jäljen kokijaansa ja tuottaa esimerkiksi häpeää. Tällaisia aiheita voivat olla esimerkiksi väkivalta, kuolema tai muut traumaattiset kokemukset. (Hämäläinen ym. 2011, 4.) Vanhempien alkoholiongelmasta kärsineiden lasten kokemusten tutkimusta on myös perusteltua pitää arkana aiheena. Valitsemani tutkimusaihe asettuu henkilökohtaiselle alueelle. Lisäksi päihteiden käyttöön kytkeytyy paljon tietynlaisia tabuja ja käsityksiä, jotka osaltaan tuovat haastetta aiheen tutkimiseen (Puusniekka ym. 2003, 45).

Kati Hämäläisen, Henna Pirskasen ja Susanna Raution (2011, 6) mukaan tunteet, kuten suru tai viha, jotka nousevat pintaan viestivät aiheen sensitiivisyydestä. Haastateltavan herkistyminen läpikäydessään kipeitä muistoja, voi tuoda pintaan nämä tunteet. Myöskään tämän tutkielman haastatteluissa ei vältytty kyyneliltä, kun haastateltavat kertoivat

kokemuksistaan. Itkua voi pitää merkittävänä tietona tutkittavasta aiheesta (Laitinen & Uusitalo 2007, 322). Vanhemman alkoholinkäyttö ja siitä seurannut käytös on voinut aiheuttaa haastateltaviin niin pysyviä jälkiä, että ne eivät ole vielääkään täysin parantuneet. Nämä tilanteet koskettivat myös minua haastattelijana ja oli vaikeaa kuulla, mitä kaikkea haastateltavat olivat lapsuudessaan kokeneet. Sensitiivisessä haastattelututkimuksessa tutkijan rooliin kytkeytyy toiminta-, tieto- ja tunneulottuvuudet. Tutkijan on kuitenkin kyettävä luotettavaan tiedon muodostukseen pintaan nousevista tunteista huolimatta. Tutkijan omia tunteita ei pidä täysin sivuuttaa, jotta samalla ei katoa jotakin oleellista tutkittavana olevasta ilmiöstä. On kuitenkin tärkeää, että tutkija pystyy säätämään sitä, millaisen tilan omat tunteet saavat. (Laitinen & Uusitalo 2007, 326.) Haastateltavan herkistyessä annoin haastateltavalle aikaa koota itseään ja jatkaa kertomaansa, kun oli siihen valmis.

Sensitiivisen aiheen tutkiminen on haasteellista. Aiheen tutkimista ei kuitenkaan pidä välttää sen luonteen vuoksi, sillä tällöin kuva esimerkiksi perhe-elämästä, sen suhteista ja siellä koettavista tunteista ei välttämättä välity kaikessa moninaisuudessaan. (Hämäläinen ym. 2011, 13.) Sensitiivisen aiheen tutkimisessa tulee kuitenkin huomioida tarkoin tutkimuksen eettisyys. Ensinnäkin tutkimuksen teon eräänlainen eettinen perusvaatimus on se, että tutkimus ei aiheuta minkäänlaista vahinkoa tutkimuskohteelle. Lisäksi tutkittavien on voitava osallistua tutkimukseen vapaasti, ilman minkäänlaisia ehtoja. (Laitinen & Uusitalo 2007, 318–321.) Tutkijan on myös tärkeää tulkita haastateltavan tuntemuksia haastattelun aikana ja havainnoida, millä tavoin haastattelu vaikuttaa haastateltavaan. Haastateltavan kanssa on hyvä keskustella myös myönteisistä asioista eikä keskittyä ainoastaan vaikeiden asioiden läpikäyntiin, sillä tämä on keino vähentää epämukavuutta, jota tilanteeseen mahdollisesti liittyy. (Forsberg 2002, Hämäläisen ym. 2011, 5 mukaan.)

Itse pyrin keskustelemaan haastateltavien kanssa muistakin asioista, joista haastateltavat halusivat puhua. Ajattelen, että haastateltavat olivat antaneet minulle aikaansa kertoakseen kokemuksistaan tutkimusaineistoa varten, jolloin minusta tuntui tärkeältä varata riittävästi myös omaa aikaani haastatteluiden suorittamiseksi. Haastateltavien kanssa saatoimme keskustella pitkän aikaa ennen ja jälkeen haastattelun aiheista, jotka eivät liittyneet millään tavoin tutkimusaiheeseen. Pidän tätä merkityksellisenä, sillä ainakin toivon, että tällä tavoin tutustuimme haastateltavan kanssa hieman toisiimme ja kenties haastateltavan oli näin helpompi ryhtyä kertomaan minulle kokemuksistaan vaikeasta aiheesta. Haastatteluiden jälkeistä keskustelua täysin muista kuin tutkimukseen liittyvistä aiheista

pidän erityisen tärkeänä, sillä ajattelen, että tällä tavoin haastateltava pystyisi siirtymään tavallaan pois haastatteluaiheista. Pohdin, että näin haastateltava ei jäisi välttämättä miettimään asioita yksin. Olen kuitenkin varmistanut haastateltavilta, että heillä on joku henkilö jonka puoleen voi kääntyä, mikäli haastattelun jälkeen tuntee sen tarpeelliseksi.

5.6 Aikuiset ja lapsuudenkokemusten muistelu

Kuten jo aiemmin on tullut esiin, olen päätenyt käyttämään tutkimukseni informantteina jo aikuisikäisiä henkilöitä, jotka ovat lapsuudessaan tai nuoruudessaan eläneet alkoholiongelmaisen vanhemman tai vanhempien kanssa ja nämä kokemukset ulottuvat useiden vuosien jopa vuosikymmenten taakse. Sen sijaan, että olisin haastatellut nyt lapsuutta eläviä henkilöitä, olen siis päätenyt retrospektiiviseen tutkimusotteeseen. Perustelen tutkittavien valintaa siten, että minulla oli tiedossa jo ennen tutkielman tekemisen aloittamista henkilöitä, joita voisin haastatella tähän työhön. Näin pääsin hankkimaan aineistoa tutkielmaani jo suhteellisen nopeasti.

Pohdin myös lasten haastattelua, mutta suljin tämän mahdollisuuden pois jo varsin nopeasti. En ajattele, että lapset eivät pystyisi kuvaamaan kokemuksiaan kunnolla tai luotettavasti, mutta arvelin haastateltavien hankinnan suhteen muodostuvan esteitä. Ensinnäkin lasten haastattelu olisi edellyttänyt myös vanhempien suostumuksen. Pohdin, että näin arka ja henkilökohtainen aihe sekä vanhemmalle itselle että koko perheelle olisi voinut aiheuttaa sen, että tutkimuslupia olisi evätty. Toisaalta lasten haastatteluiden osalta on korostettu sen huomioimista, että haastattelun aihe on merkittävä tekijä, joka vaikuttaa haastattelun kulkuun. Siten on ajateltu, että arkaa ja vaikeaa aihetta käsittelevä haastattelu muodostuu esimerkiksi vuorovaikutukseltaan varsin erilaiseksi kuin neutraaleja asioita käsittelevä haastattelu. Tällöin voi olla, että lapset eivät mielellään puhu arasta aiheesta. (Kirmanen 2000, 20–21.) Toisaalta en ollut varma, millä tavoin näin arkan ja vaikean aiheen käsittely vaikuttaisi lapsiin tai millaisin käsittein lähtisin aihetta tutkimaan lasten parissa, joten nämä seikat huomioiden päädyin tutkimaan aikuisia ja heidän kokemuksiaan.

Tässä työssä esitetyt ja analysoidut kokemukset ovat muistelutyön tulosta ja siten on muistettava, että ajan kulumisen on saattanut vaikuttaa tapahtumien muistamiseen ja niiden tulkintaan. Tämän kaltainen muistelutyö herättää kysymykset muistin rajallisuudesta ja mieleen palautuneiden asioiden totuudenmukaisuudesta. Pirskasen (2009,

9) mukaan joitain lapsuusmuistoja ei välttämättä muisteta lainkaan aikuisuudessa. Toisaalta aikuistumisen myötä muokkautuva ymmärrys ja kertyneet kokemukset voivat vääristää käsityksiä lapsuudenaikaisista kokemuksista (Takala & Ilva 2012, 176). Tällöin kokemuksia ei voi välttämättä pitää täysin luotettavina kuvauksina lapsuudenaikaisista tapahtumista. Voi myös olla, että jokin läheinen henkilö vaikuttaa menneen tapahtuman tulkintaan tai toisaalta jokin tapahtuma saattaa saada myöhemmässä elämässä aiemmasta poikkeavan merkityksen (Pirskanen 2009, 10).

Muistelu aikuisuudessa nähdään paitsi rajoittuneena myös jäsentyneenä ja pohdittuna. Elämäkokemustensa kautta aikuinen pyrkii ymmärtämään tapahtumia. Ajan kuluminen ei siis välttämättä kadota tapahtumia muistista, vaan tuo kyvyn asettaa kokemukset laajempiin puitteisiin. (Itäpuisto 2005, 62.) Tämän tutkimuksen haastateltavat toivat usein esiin, mikäli jokin tapahtuma oli sellainen, jonka jokin toinen oli heille kertonut tai mikäli jokin asia oli ollut pääteltävissä esimerkiksi valokuvista. Huomasin haastateltavien kertomuksista, että erityisesti sellaiset tapahtumat, joihin oli liittynyt joko voimakkaan kielteisiä tai myönteisiä tunteita muistettiin hyvin.

5.7 Oma kokemus tutkimusaiheesta

Useiden tutkimusten taustalta on löydettävissä tutkijoiden omia kokemuksia tutkimusaiheeseen liittyen. Oman kokemuksen on katsottu olevan etu siten, että pystyy paremmin ymmärtämään tutkittavien ihmisten elämää ja kokemuksia. Toisaalta oma kokemus tutkimusaiheesta saattaa olla myös haaste sitoutua tutkimusaiheeseen, kun on kohdattava ikään kuin uudelleen itselle tuttuja asioita (Itäpuisto 2001, 13.) Itse koen oman kokemuksen elämästä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa herättäneen tutkimuksellisen mielenkiintoni, joka samalla innosti minua perehtymään aiheeseen ja tarttumaan työn kirjoittamiseen. Toki oma kokemus tutkimusaiheesta vaikutti siten, että omat lapsuudenaikaiset muistot pyörivät ajoittain mielessäni, mutta en tuntenut niitä missään vaiheessa omaa työskentelyäni häiritsevänä.

Ennen haastatteluja pohdin, kertoisinko haastateltaville, että olen itsekkin elänyt alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa lapsuudessani. Päätin kuitenkin, että kertoisin taustastani vain, mikäli haastateltava kysyisi esimerkiksi oman kiinnostukseni lähtökohdista tutkimusaiheeseen liittyen tai mikäli siihen tulisi muutoin erityinen tilaisuus.

Muutaman haastateltavan kanssa oma taustani tulikin puheeksi ja saatoinkin kertoa haastateltavalle myös joitain omia lapsuusmuistoja, jotka tulivat sillä hetkellä mieleeni. En kuitenkaan koe, että taustani esilletulo olisi vaikuttanut millään erityisellä tavalla haastattelutilanteeseen. Ne haastateltavat, jotka eivät tienneet minun lapsuudesta, puhuivat reilusti kokemuksistaan ja tuntuivat luottavaisilta minuun. Mielestäni Hämäläinen ym. (2011) ovat kuvanneet osuvasti niitä tunteita, joita tutkijana kokee, kun haastateltava kertoo vilpittömästi riipaisevan kokemuksen elämästään. Siten tutkijana tuntee aivan erityistä iloa, nöyryyttä ja kiitollisuutta silloin, kun joku uskoo sinulle oman tarinansa vaikeasta ja kipeästä aiheesta. (Mt. 7.)

Lopulta yhteinen kokemuspohja ja sen merkitys on kuitenkin hyvin tulkinnanvarainen. Kaikki kokemukset ovat pohjimmiltaan ainutlaatuisia. Erilaisilla menneisyyksillä ja eri elämäntilanteissa kokemus vaikkapa vanhemman alkoholiongelmasta voi merkityksellistyä hyvin monin eri tavoin. (Granfelt 1998, 27.) Siten samakin kokemus voi muotoutua eri ihmisillä erilaiseksi. Esimerkiksi, kun kodissa asuu alkoholiongelmaisen lisäksi myös ei-juova aikuinen voi lapsen elämä sujua ihan eri tavalla kuin perheessä, jossa molemmat vanhemmat ovat alkoholiongelmaisia (Itäpuisto 2003, 36). Tämän voi havaita myös myöhemmin tämän tutkielman tuloksista.

6 ANALYYSIN TULOKSET

6.1 Perhe ja koti alkoholinkäytön kontekstina

Perheen voi ajatella olevan esimerkiksi erityinen sen jäsenten muodostama sosiaalinen verkosto, joka koostuu jäsenten välisistä suhteista, joita toteutetaan ja ylläpidetään päivittäin toistuvissa kanssakäymisissä (Saaristo & Jokinen 2005, 94). Toisaalta perhettä voi lähestyä enemmän tehtävääorientoituneesti, jolloin perheen voi ajatella pyrkivän huolehtimaan perheenjäsenten välisistä emotionaalisiin tarpeisiin, mutta myös muun muassa perheen talouteen liittyvistä asioista (Kraav & Lahikainen 2000, 101). Perheen määritelmät eivät ole kuitenkaan pysyviä, vaan ne vaihtelevat sen sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin mukaan, jossa ihmiset pohtivat oman perheensä jäsenyyksiä ja tapojaan ymmärtää perhettä. Lisäksi muun muassa uudempi perhesosiologia mahdollistaa kysyä, mitä perhe tekee, miten perheestä puhutaan ja ketkä perheeseen kuuluvat. (Saaristo & Jokinen 2005, 92.) Ajattelen perheen tämän tutkielman keskeisenä kontekstina, johon kytkeytyvistä suhteista, tunteista ja toiminnasta haastateltavat kertoivat. Siten pidän tärkeänä suunnata huomion aivan aluksi haastateltavien perherakenteisiin ja sitten haastateltavien kertomuksiin lapsuudenperheistä.

Aineiston informanteista yli puolet oli elänyt lapsuudessaan äidin, isän ja lasten muodostamassa ydinperheessä. Yhden haastateltavan vanhemmat olivat eronneet haastateltavan lapsuudessa ja haastateltava oli elänyt pääosin uusperheessä, mutta käynyt säännöllisesti toisen vanhemman luona, joka tässä tapauksessa oli alkoholia ongelmallisesti käyttävä vanhempi. Aineistossa haastateltavat eivät puhu perheestä juurikaan, vaan pikemminkin kertomukset kasvuperheestä ovat eriytyneet kuvauksiin perheenjäsenistä ja heidän tekemisistään.

Isä oli vähän semmonen taustahahmo siellä, et en mä sen kanssa oo hirveesti viettäny aikaa. (N2)

Usein alkoholiongelmainen vanhempi esitetään muusta perheestä jokseenkin erillisenä, josta esimerkiksi luonnehdinta "taustahahmosta" kertoo. Aineistossa on useita kuvauksia siitä, kuinka vanhempi ei välttämättä osallistu muun perheen kanssa yhteiseen tekemiseen ja ajanviettoon, saattaa vetäytyä omiin oloihin, olla paljon poissa kotoa sekä etäinen. Esimerkiksi psyykkiseen sairauteen liittyen on havaittu, että passiivisuus ja vetäytyminen katkaisevat emotionaalisen suhteen läheisiin. Vastaavalla tavalla voi ajatella tapahtuvan

alkoholiongelmaisen vanhemman ja muiden perheenjäsenten välisessä suhteessa, jolloin oleellista ei ole välttämättä vanhemman osallistumattomuus ja poissaolo, vaan sen emotionaalisen tuen menettäminen, joka perhesuhteisiin ajatellaan kuuluvan. (vrt. Jähi 2004, 32.) Toisaalta myös emotionaalisen turvallisuuden muotoutumisen keskeinen edellytys on se, että vanhempi on kaikissa olosuhteissa emotionaalisesti lapsen tavoitettavissa (Cummings ym. 2006, 133–34).

Huomionarvoista on se, että tämä vanhemman poissaolo kotoa ei liity ainoastaan alkoholinkäyttöön, vaan vanhemman kuvataan olleen paljon myös töissä ja siten poissa kotoa.

Työnarkomaanihan isä on, että ainahan se on ollu töissä. (...) Ja siis sehän teki myös töitä humalassa. (N2)

Vanhempi on siis pystynyt hoitamaan työnsä alkoholiongelmasta huolimatta ainakin jollain tasolla, vaikka aineistossa on myös muutama kertomus, joissa vanhempi on työskennellyt humalassa tai menettänyt työnsä alkoholinkäytön takia. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että vanhempi saattaa käyttää kaiken hankkimansa rahan alkoholiin sillä seurauksella, että lapsen tarpeisiin ei ole enää varaa vastata (Itäpuisto 2005, 83). Tässä aineistossa ei kuitenkaan ole yhtään kuvausta tällaisesta vanhemman toiminnasta. Pikemminkin perheenjäsenillä on yleensä riittävästi rahaa käytettävissään eikä perheen taloudellisessa turvallisuudessa ole ollut puutteita tätä aineistoa tarkasteltaessa.

Kyllä meillä rahaa oli käytettävissä, et sillä se isä ehkä yritti myös korvata sitä niin, et taskurahaa se anto. Oli semmosta normaaliarkeekin, että oli ruokaa ja muuta. Äiti huolehti niistä. (N2)

Antaessa rahaa lapsen käyttöön, arvioi haastateltava vanhemman pyrkineen korvaamaan sillä alkoholinkäyttöään. Kun taloudellinen toimeentulo on kunnossa, voi vanhempi pyrkiä jopa ostamaan itsensä irti lapsesta, jotta lapselle ei tarvitse olla seuraksi. Perheen talouden kunnossa olo ei kuitenkaan ole riittävä turvallisuusresurssi lapselle. (Kraav & Lahikainen 2000, 99.)

Perhe on siis tarjonnut haastateltaville perustarpeet, vaatteet ja ruoan. Yleensä ei-alkoholiongelmainen vanhempi on huolehtinut ruokailujen järjestämisestä. Haastateltavien kertomuksista tulee esiin, että perheen lapset ovat saattaneet huolehtia omista syömisistään erityisesti silloin, kun äiti on ollut alkoholiongelmainen, josta haastateltava kertoo seuraavassa haastattelulainauksessa:

Äiti saattoi illalla päättää, että lähtee baariin ja sinne se menikin. Me oltiin keskenämme tai kaverin kanssa. Yksin syötiin, kun oli nälkä ja siihen oli oikeestaan tottunut. (M1)

Vastaavalla tavalla kuin Itäpuisto (2001, 92) on havainnut myös tässä aineistossa haastateltavat kertovat, että kodissa on syötävää äidin alkoholiongelmasta huolimatta. Vanhempi on yleensä huolehtinut ruoan hankinnasta, vaikka ei olisi huolehtinut sen valmistuksesta.

Sen sijaan silloin, kun molemmat vanhemmat ovat alkoholiongelmaisia, ei kodissa ole välttämättä ruokaa ja perheen lapset voivat olla jopa nälkäisiä. Seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa ruoan vähäisyyttä kodissa:

Silleen, et ei täällä oo mitään syötävää. On jotain vanhoja ruisleivän paloja ja tökin niitä voirasiaan, että kyllä nää alas menee. Ja sit, et mitähän seuraavaks söis, et on täällä sokeripaloja. Et olihan se vähän niinku olisit elänyt omillaan jo ihan pikkuipanasta lähtien, että ei ollu sellasta turvallisuuden tunnetta siinä. (N3)

Nälkäinen lapsi voi joutua etsimään kotoa kaikkea sellaista, joka vain kelpaa syötäväksi. Kun molemmat vanhemmat ovat alkoholiongelmaisia saattaa lapsi joutua syömään ruokaa, joka on jopa vanhentunutta. Siten aineistosta löytyy myös muunlaisia kuin huoltapitäviä kuvauksia alkoholiongelmaisista äideistä. Kun molemmat vanhemmat ovat alkoholiongelmaisia, ei lapsella ole välttämättä ketään, jonka puoleen voisi kääntyä ruokailujen järjestämiseksi. Lapsi saattaa kokea turvattomuutta, koska kukaan aikuinen ei ole huolehtimassa hänen tärkeästä perustarpeestaan, ravinnon saannista. Eija Paavilaisen ja Tarja Pösön (2003, 15) mukaan tätä lasten hoidon laiminlyöntiä, johon liittyy juuri ravinnon saannin estämien ja rajoittaminen, voi pitää lapsiin kohdistuvana väkivaltana. Tässä aineistossa kuitenkin vain yhden haastateltavan molemmat vanhemmat olivat alkoholiongelmaisia, joten liian suoraviivaisia oletuksia perustarpeiden ja siihen kytkeytyvän turvallisuuden laiminlyönnistä ei ole viisasta tehdä tämän aineiston puitteissa. Kuitenkin kuten Cork (1970, 47) on havainnut molempien vanhempien ollessa alkoholiongelmaisia, jää lapsi perheessä huomattavan yksin, koska tukea ja apua on saatavilla hyvin vähän.

6.1.1 Tavallinen perhe-elämä

Perheiden elämän kuvattiin olleen hyvin erilaista vanhemman selvinä kausina ja toisaalta silloin, kun vanhempi oli juonut. Seuraavissa tekstilainauksissa haastateltavat kuvaavat perheen elämää silloin, kun vanhempi ei ole juonut:

Kun isällä ei ollut ryyppyputki päällä niin me käytiin paljon kylässä. (...) Hyvinä ja selvinä kausina oli sitä normaaliakin elämää, että käytiin huvipuistossa ja eläintarhassa. (N4)

Et isän kanssa käytiin aina uimassa torstaisin, että se oli meidän ja isän yhteinen harrastus ja silloin se oli aina selvinpäin. (N2)

Täten huomionarvoista on se, että alkoholiongelmaisen vanhemman erillisuus muusta perheestä liittyy yleensä erityisesti niihin tilanteisiin, kun vanhempi juo ja selvänä ollessaan alkoholiongelmainen vanhempi osallistuu myös yhteiseen ajanviettoon ja touhuamiseen muun perheen kanssa. Tämä kertoo siitä, että alkoholiongelmaasta kärsivä perhe ei ole läpeensä toimimaton ja jatkuvan kärsimyksen sekä pahanolon paikka. Näissä perheissä on myös tavallisen perhe-elämän aineksia ja mahdollisuus aika ajoin viettää aivan tavallista arkea, johon kuuluu esimerkiksi koulussa ja työssä käyntiä sekä yhteistä tekemistä vanhempien ja lasten kesken. (Itäpuisto 2003, 41.) Kuitenkin perheissä ja niiden ihmissuhteissa hyvä ja paha ovat olleet toisiinsa kytkeytyneitä. Kenties tavallinen arki ja hyvät perheenkeskiset hetket ovat peittäneet alkoholinkäyttöä, mutta samalla antaneet lapselle voimia jatkaa elämää eteenpäin. (Vrt. Laitinen 2004, 139.)

Usein ideaaliperhe ajatellaan yhtenäisenä yksikkönä, jossa perheenjäsenet ovat onnellisia ja kaikin puolin tyytyväisiä (esim. Itäpuisto 2005, 81). Voi ajatella, että vaikka alkoholiongelmainen perheenjäsen kuvataan ajoittain muusta perheestä erillisenä ja murtavan siten perheen yhtenäisyyttä, sisältyy perhe-elämään myös paljon yhteenkuuluvuutta ja hyviä yhteisiä hetkiä. Siten haastateltavien kertomuksissa perheitä ei nähdä täysin perheideaalien vastakohtana, jonka voi ajatella myös haastavan ajatusta perheen identiteetistä niin sanottuna alkoholistiperheenä. Alkoholistiperhe on nimittäin nähty yleensä kaikilla tavoin poikkeavana ja epäonnistuneena (Itäpuisto 2003, 41).

6.1.2 Ennakoimaton elämä

Perheiden arkielämää on pidetty hitaasti muuttavana ja siten ihmisiä suojaavana liian nopeasti tapahtuvilta muutoksilta. Arjelle on pidetty tyypillisenä muun muassa sen ajallisuutta, jolloin se on aina uudelleen toistuvaa liki samanlaisena. (Jokinen 2005, 9-27.) Siten arkea voi pitää ennakoitavana ja melko pysyvänä. Lisäksi keskeisten arkielämän elementtien, rutiinien on ajateltu yleensä edistävän tätä perhe-elämän toistuvuutta, ennustettavuutta ja rakennetta (Haugland 2005, 225). Lisäksi arjen ja sen rutiinien toistuvuutta on pidetty merkittävänä erityisesti lasten kannalta niiden synnyttämän perusturvallisuuden takia (Giddens 1991, 38–40). Kuitenkin seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa alkoholiongelmasta kärsivän perheen elämän ennakoimattomuutta:

Et ei mihinkään voinut luottaa, kun ne oli juonu. (...) Kävin aina varmistelemassa. (...) Sitä pelkäsi, et tapahtuu jotain paha tai sattuu jotakin. (N1)

Aineistossa esiintyy paljon kuvauksia siitä, että vanhemman juodessa lapsi on epävarma siitä, mitä perheessä tulee tapahtumaan. Perheen elämä voi olla ennustamatonta ja jäsentymätöntä sellaisessa perheessä, jossa on alkoholiongelmainen perheenjäsen ja tämä asioiden ennustamattomuus saattaa aiheuttaa lapselle turvattomuutta. Turvallisuudelle on erään näkemyksen mukaan ominaista juuri se, että asioita ei tarvitse varmistella ja voi olla levollisesti (Niemelä ym. 1997, 19). Lapsi ei välttämättä luota siihen, että asiat sujuisivat sillä tavalla kuin muinakin päivinä, vaan hänen pitää varmistua siitä. Lapsi ei ole voinut olla vapaa sekä huoleton ja siten kokea turvallisuutta (Laitinen 2004, 126). Kuten Eeva Jokinen (2005, 11) huomauttaa arki antaa mahdollisuuden olla tekemättä jatkuvia valintoja ja tarjoaa siten ihmisen tarvitsemaa lepoa ja turvallisuutta, mutta vain silloin kun joku pyörittää arkea. Siten voi ajatella, että perheessä esimerkiksi vanhemman on huolehdittava samalla tavoin päivittäisten asioiden sujumisesta, jotta arki olisi lapselle yllätyksetöntä ja tarjoaisi turvaa.

Yleensä haastateltavien kertomuksissa ei-alkoholiongelmainen vanhempi pyrkii pyörittämään perheen arkea, mutta alkoholiongelmaisen vanhemman käyttäytyminen voi olla niin ennustamatonta, että myös se saattaa osaltaan estää toisen vanhemman arjen pyörittämistä, kuten seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa:

Se on kuin eri ihminen, kun sillä on tavallaan se hullun kiilto silmissä, et se ei oo oma ittensä. (...) Et se oli semmonen uhkaava. Et niinku ei tienny, että mitä tulis tapahtumaan. (N2)

Elämän ennakoimattomuus voi kytkeytyä siis myös vanhempaan, jolloin vanhempi on ennakoimaton. Lapsen turvallisuuden kannalta tämä on merkittävää. Usein päihdeongelmainen käyttäytyy kuin hänessä olisi monta eri ihmistä, jolloin hänellä saattaa olla ennustamattomia asenteita ja ristiriitaisia ja yllättäviä reagoititapoja. Tällainen käyttäytymien on omiaan viemään lapsilta emotionaalista turvallisuutta. (Ackerman 1990, 41.)

Aineistossa on muutama kertomus, joissa vanhemman kuvataan käyttäytyneen humalassa suhteellisen harmittomasti. Tällöin vanhempi saattoi olla paljon poissa kotoa tai esimerkiksi nukkua humalaa sohvalla. Kuitenkin suurimmassa osassa kertomuksia alkoholiongelmaisen vanhemman käyttäytyminen kuvataan jollain tapaa kielteisenä.

Ja jotenki on jäänyt sellanen epämielinen tunne siitä, että omassa kotona ja perheessä piti piilotella tavaroita ettei isä ottaa äitien rahoja. (...) mut ei sitä oikeen tuntenut, ku se oli juonu. (NI)

Vanhempi voi jopa varastaa muille perheenjäsenille kuuluvaa omaisuutta, hankkiakseen alkoholia. Vanhemman käyttäytyminen tavalla, joka ei ole hänelle tyyppillistä selvänä ollessa, saattaa pakottaa myös muiden perheenjäsenten toimimaan sellaisella tavalla, jota ei mielletä perheeseen kuuluvaksi. Itäpuisto (2005, 80) on havainnut väitöskirjatutkimuksessaan, että ajoittain alkoholiongelmainen vanhempi voi toimia jopa muuta perhettä vastaan. Perhesuhteethan ajatellaan yleensä läpeensä tuttuina ja hyvin läheisinä, mutta tämän mielikuvan voi katsoa rikkoutuvan kuvattaessa, että oikeastaan juonutta vanhempaa ei tuntenut.

Kirmanen (2000, 130–131) on tarkastellut perhesuhteisiin liittyvää läheisyyttä ja erillisyyttä. Esimerkiksi silloin, kun suhteet perheenjäsenten välillä ovat etäiset ja jopa epäluottamuksen leimaamat, voi turvattomuus syntyä läheisyyden ja luottamuksen puutteesta. Siten voi ajatella, että vanhemman poikkeava käyttäytyminen humalassa voi synnyttää muissa perheenjäsenissä epäluottamuksen tunteita, jotka aiheuttavat myös turvattomuutta. Giddensin (1990, 38–47) mukaan lapsi on ontologisesti turvaton, kun hän ei kykene luottamaan toisiin ihmisiin.

6.1.3 Turvan hakeminen

Haastateltavien kertoessa lapsuudenaikaisista tapahtumista, he puhuvat paljon myös kodista. Koti on yksityinen ja rajattu tila erotettuna julkisesta (Vilkko 2010, 14). Koti on ymmärretty myös metaforana hyvästä elämästä ja turvallisuudesta. Sitä voi pitää rauhan ja seesteisyyden satamana, jonne voi piiloutua ulkopuolisen maailman uhkilta. (Granfelt 1998, 104.) Tällaisena koti kuitenkin näyttäytyy harvemmin alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden puheessa. Itäpuisto (2005, 85–87) on analysoinut tutkimusaineistoaan turvapaikan-käsitettä käyttäen, joka soveltuu myös tämän tutkielman aineiston tarkasteluun. Aineistossa kuvataan usein pakoreissuja kotoa ja etsityn kodin ulkopuolelta paikkoja, missä voisi olla rauhassa ja ennen kaikkea turvassa.

Joskus on paettu sieltä, kun meno on mennyt niin hulluksi. Oli sellanen tuttu taksikuski, joka kuskas meitä muutenkin esimerkiksi linja-autolle niin mentiin sillä taksilla sen tien laitaan ja siitä sit linja-autolle. Mut et siis sille taksikuskille mentiin, et se vei meidät sitten turvaan useamman kerran päiväaikaan tai yöaikaan. (M1)

Kuvaus "se vei meidät turvaan" kertoo siitä, että kodissa ei ole ollut hyvä olla ja siellä on ollut turvatonta. Kodista on pitänyt päästä pois. Lapsen on havaittu etsivän muualta turvallista paikkaa, mikäli lapsi kokee kodin jollain tapaa vihollisenaan (Meyer & Phillips 1990, 556). Turvan etsiminen näkyi tässä aineistossa siis pakenemisena kodista, mutta myös esimerkiksi ajanviettimisenä omassa tilassa. Haastateltavat mainitsivat muun muassa isovanhempien tai naapureiden kodin ja oman huoneen suljetun oven takana olleen paikkoja, jonne hakeuduttiin turvaan tai ainakin pois juovan vanhemman läheisyydestä. Lisäksi esimerkiksi vanhemman syliä voi pitää eräänlaisena lapsen turvapaikkana, kuten seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa:

Se, mikä rauhoitti liitty taas äitiin, oli se, kun meni äitiin syliin istumaan, kun äiti istu yleensä siinä kiikussa niin se sano, että tuu tähän syliin istumaan. Niin siinä tuntu, että kaikki mahdolliset huolet lähti pois. (N2)

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että apua tarjoavat ihmiset, kuten poliisi ovat harvoin tulleet avuksi alkoholiongelmasta kärsivän perheen kotiin (Itäpuisto 2005, 94). Tämän aineiston perusteella on pikemminkin yleistä, että viranomaiset tulevat paikalle apuun, sillä aineistossa on runsaasti kuvauksia poliisien kutsumisia paikalle rauhoittamaan tilannetta ja viemään juonut vanhempi pois kodista.

Kerran kun poliisit kävi, oli yö ja olin jo nukkumassa omassa huoneessa, mut kuuntelin sängyllä, kun äiti puhui niiden kanssa. Sit ne poliisit tuli kysymään, että haluaisinko isän

lähtevän täksi yöksi pois ja sanoin, että haluaisin. Ja se yö tuntui hyvältä nukkua, kun sai olla rauhassa ja tiesi, ettei isä tulisi enää sinä yönä kotiin. (N1)

Kun sitten tarkastellaan poliisien puuttumista perheen tilanteeseen lasten turvallisuuden kannalta, liittyy turvallisuus siihen, että vanhempi lähtee kodista pois. Lisäksi turvallisuuteen vaikuttaa oleellisesti se, että muilla perheenjäsenillä on tiedossa vanhemman pysyvän poissa kodista ainakin seuraavaan aamuun saakka. Poliisien puuttuminen kodin tilanteeseen lisää myös perhe-elämän ennustettavuutta. Ennustettavuus onkin eräs keskeinen turvallisuustekijä. Eräältä osin turvallisuudessa on kyse siitä, että tietää hyvän olon jatkuvan (Niemelä ym. 1997, 18–19). Siten vanhemman kotiinpaluuseen usein liitettävä turvattomuus ja pelko vähenevät poliisin puuttumisella.

Haastateltavien kertomuksissa siis poliisit ovat viranomaisena usein läsnä, mutta ainoastaan yhdessä kertomuksessa kuvataan sosiaalityöntekijöiden puuttuneen perheen tilanteeseen.

Me oltiin siskon kanssa nukkumassa silloin, kun tuli huostaanottajat. (M1)

Tämä sosiaalityöntekijöiden puuttumattomuus on mielenkiintoista. Yleensä perheiden elämään puuttuminen ja vanhemmuuden normittaminen sekä sääntely ovat lastensuojelun sosiaalityön keskeisiä viranomaistoimenpiteitä (Eronen 2012, 123). Tämän tuloksen pohjalta voidaan pohtia, miksi sosiaalityöntekijät ovat jättäneet puuttumatta perheiden tilanteisiin. Onko lasten kasvuoloja pidetty riittävän hyvänä, mikäli perheessä on elänyt myös esimerkiksi ei-juova vanhempi? Vai voisiko kysymykset perheen yksityisyydestä nostaa viranomaisten kynnystä puuttua perheiden tilanteeseen?

Itäpuisto (2005, 87) on havainnut, että vaikka kodin ajatellaan merkitsevän lapselle suojaa, turvaa sekä läheisyyttä, se ei välttämättä merkityksellisty tällä tavoin alkoholiongelmaisen vanhemman lapsille. Toki tämän tutkielman haastateltavat liittivät kotiin monia myönteisiä asioita, mutta usein ne saattoivat alistua kotia määrittäville epäluottamukselle, pelolle ja turvattomuudelle. Haastateltavilla ei ole ollut mahdollisuutta kokea mitään muuta, sillä he eivät ole voineet valita vanhempiaan. (Vrt. Laitinen 2004, 138.)

Kun ei muusta tiennyt, kun on ne elämän kortit saanut. Ei sillä tavalla ollut vertailukohtaa, et ois osannut edes lähteä arvailemaan millaista se muu olisi ollut. Se oli se ainut, josta tiesit. (N3)

Lapsi ei ole tiennyt muusta kuin oman perheen tavasta elää ja on sopeutunut siihen. Usein lapset tottuvat hyvin siihen, että koti saattaa olla monien hyvien asioiden ohella myös jotakin kielteistä, esimerkiksi alkoholinkäyttöä (Vrt. Laitinen 2004, 138).

6.1.4 Muiden ihmisten puuttuminen ja puuttumattomuus

Usein alkoholiongelmainen perheenjäsen saattaa tuoda kotiin myös juomakavereita, jotka voivat aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta lapselle, kuten seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa tapahtuneen:

Kerran muistan, kun äiti ja isä toi jostain jonki pariskunnan, joka näytti just sellaselle et olivat juonu vähän enemmänkin niin meille kotiin. Joskus ilta-aikaan tulivat ja musta tuntui pelottavalta, kun ne mulle vieraat ihmiset tuli meille paukuille eikä ne sit koskaan enää käyny meillä. (N1)

Vieraat eivät välttämättä häiritse lasta millään tavoin ja he voivat käyttäytyä moitteettomasti, mutta lapsi voi kokea turvattomuutta ja pelkoa sen takia, että kotiin tulevat ihmiset ovat hänelle täysin vieraita. On ajateltu, että kodin ja perheen on kaiken aikaa tuotettava turvallisuutta ja tuttuutta, joka tapahtuu suhteellisen helposti, mikäli kodin piirissä ei tapahdu jotakin poikkeavaa (Vilkko 2010, 51). Vieraiden ihmisten ilta-aikaan ajoittuva vierailu kodissa, joka aiheutti lapselle pelon tunteita, voidaan nähdä tällaisena poikkeuksellisen tapahtumana. Se on omiaan tuottamaan katkoksen kodin ja perheen muodostamalle turvallisuuden tunteelle. Kodin rajojen rikkoutuminen ja siten tietynlaisen kontrollin menettäminen esimerkiksi vieraan muodossa nostaa tunteen sijoiltaan joutumisesta tai epäjärjestyksestä (Vilkko 2010, 53).

Muut ihmiset voidaan ajatella myös mahdollisena avun tarjoajana ja siten turvallisuuden tuojana lapsen elämään. Esimerkiksi Ackermanin (1990, 28) mukaan alkoholiongelmaisilla perheillä olisi mahdollisuus saada tukea ympäristön ihmisiltä, mutta usein he itse kieltävät tämän avun muun muassa vaikenemalla ja peittelemällä tilannettaan. Aineistossa on useita kuvauksia siitä, että perhe on siis saattanut paeta esimerkiksi lähellä asuvien ihmisten luo hakemaan apua, mutta kukaan ei ole ottanut asioita puheeksi.

Meidän toinen mummo oli aina sanonut, että minun pitäisi päästä pois sieltä kotoa. (N3)

Lähellä olevat ihmiset ovat saattaneet olla hyvin tietoisia perheen tilanteesta, mutta eivät ole kuitenkaan puuttuneet tilanteeseen mitenkään. Kuten Itäpuisto (2005, 93) on havainnut,

vanhempien alkoholiongelma lukeutuu niihin asioihin, jotka saavat lähellä olevat ihmiset usein vaikenemaan ja pysymään loitolla. Tämän voi ajatella haastavan myös Ackermanin ajatusta siitä, että perhe itse kieltää itseltään ulkopuolisen avun ja turvan.

6.2 Väkivaltatekoja

Tutkimuksissa on havaittu alkoholin poistavan estoja sekä lisäävän väkivaltaisia tekoja, kun käyttäytymistä hillitsevät pidäkkeet heikkenevät (Itäpuisto 2001, 58). Alkoholiongelmasta kärsivässä perheessä väkivallan kokemisen ja näkemisen yleisyys onkin havaittu useissa tutkimuksissa (Itäpuisto 2001, 58–59; Peltoniemi 2003, 56–58). Väkivallan on ajateltu tunkeutuvan hyvin rajusti lapsen arkeen erityisesti silloin, kun väkivalta tapahtuu juuri kotona ja lapsen omat vanhemmat ovat siinä osapuolina (Oranen 2001, 43). Tutkimusten mukaan turvallisuuden kannalta jo pelkästään erilaiset ristiriidat ilman väkivaltaakin ovat omiaan heikentämään turvallisuuden tunnetta (Vornanen 2000, 38).

Lisäksi useissa tutkimuksissa on havaittu, että alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa lapsuutta eläneitä haittaa alkoholinkäyttöä enemmän perheenjäsenten, yleensä vanhempien välinen riitely ja epäsopu, johon voi liittyä myös väkivaltaisuutta (Peltoniemi 2003, 58; Itäpuisto 2005, 74). Myös tämän aineiston voi ajatella tukevan tätä väitettä, sillä haastateltavat kuvaavat perheenjäsenten välisten suhteiden olleen riitaisia. Lisäksi haastateltavat kuvaavat paljon tilanteita, joihin on liittynyt väkivaltaa. Ainoastaan yksi tämän tutkimuksen haastateltavista kuvasi, että ei ollut kokenut väkivaltaa perheessä eikä nähnyt sitä vanhempiensa välillä.

Muistan kun joskus jonku riidan päätteeks iskä käveli aseensa kanssa meidän takapihalla ja oli menossa siihen lähelle metsään. Näin sen kun katsoin olohuoneessa telkkaria ja sanoin siitä äitille ja sehän oli lähdössä isän perään. Sit tartuin sitä kiinni kädestä ja sanoin tosi hätääntyneenä, et ei saa mennä et kohta meillä ei ole enää yhtään vanhempaa. Eikä se sit mennyt. Sillon kyllä pelkäsin, että iskä vois vaikka ampua äitin. (...) Joo just silleen et se oli juonu siinä illan mitta. (NI)

Alkoholi, riidat ja väkivalta kietoutuvan haastateltavien kertomuksissa toisiinsa siten, että vanhemman alkoholinkäyttö yleensä edeltää väkivalta- ja riitatilanteita. Kun tarkastellaan, mikä väkivalta ja riitatilanteissa aiheuttaa lapsille turvattomuutta voidaan havaita, että usein lapset pelkäävät toiselle, yleensä ei-juovalle vanhemmalle sattuvan jotakin.

Kyllä joo sillon tuntu turvattomalta, kun äiti on mennyt vasara kädessä, että tuo jätkä kuolee nyt. (M1)

Lisäksi mahdollisuus siihen, että vanhemmalle sattuu jotakin vakavaa tai hän jopa menehtyy, voi tulla paljon todellisemmaksi, kun tilanteessa on mukana väline, jota voi käyttää aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa tai jopa riistämään hengen. Inger Kraav ja Anja Riitta Lahikainen (2000, 104) kirjoittavat, että silloin kun perheenjäsenten väliset suhteet sisältävät läheisyyttä ja luottamusta voi olla, että näiden hyvien suhteiden menettämisen mahdollisuus herättää pelkoa. Perheen tai sen yksittäisen jäsenen menettämisen pelko kertoo yhtäältä siis perheen antamasta turvallisuudesta, mutta myös sen tuottamasta turvattomuudesta. (mt. 104.) Äidin huolenpito voi olla merkittävä turvallisuusresurssi lapselle, mutta esimerkiksi väkivaltatilanne, joka uhkaa tätä turvallisuusresurssia voi tuottaa samalla huomattavaa turvattomuutta lapselle. Lisäksi silloin, kun toinen potentiaalinen turvallisuuden tuoja uhkaa toista, voi kyseessä olla lasta huomattavasti hämmentävä tilanne. Tällöin turvattomuutta ei aiheuta ainoastaan turvallisuusresurssin menettämisen pelko, vaan mahdollisesti myös aiemmin turvaa tuoneen henkilön muuttunut käytös.

6.2.1 Erimuotoinen väkivalta

Väkivallan eri muodot esiintyvät yleensä yhdessä, jolloin esimerkiksi fyysisen väkivallan ohella saattaa esiintyä myös uhkailua ja pelottelua (Oranen 2001, 58). Myös tässä aineistossa fyysinen väkivalta oli harvoin ainut väkivaltateko alkoholiongelmaisen vanhemman taholta. Väkivallan käsitettä on hyvä laajentaa koskemaan fyysisen väkivallan lisäksi esimerkiksi henkistä ja sosiaalista väkivaltaa, sillä aineistossa oli runsaasti mainintoja myös näistä väkivallan muodoista. Monesti nämä muut väkivallan muodot ovat olleet myös merkittäviä turvattomuuden tuottajia lapsen elämässä. Henkisenä väkivaltana on pidetty muun muassa uhkailua, vähättelyä ja kylmyyttä (Paavilainen & Pösö 2003, 14). Seuraavassa haastateltava kertoo alkoholiongelmaisen vanhemman uhkailleen usein toista vanhempaa:

Kun oli kuullu, et miten iskä oli uhannut, kun äiti oli sanonut, että sillon ku oltiin pieniä niin et ottaa lapset ja muuttaa pois kun oli ollu joku tilanne. Niin iskä uhkas, että se etsii meidät ja tappaa. (...) Niin meitähän se oikeen lelli, että ei mitään tommosta sanonut. (N2)

Uhkailu voi kohdistua vain toiseen vanhempaan, mutta lapsi saattaa kuitenkin kuulla sen, jolloin se tuottaa lapselle turvattomuutta. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että vanhemmat usein aliarvioivat sitä, kuinka paljon lapset tietävät aikuisten välisistä asioista (Oranen 2001, 45). Lisäksi voidaan ajatella, että vanhemman uhkailu pitää yllä uhkaavaa ja jopa väkivaltaista ilmapiiriä perheessä, jolloin muiden perheenjäsenten on elettävä jatkuvassa epävarmuudessa siitä, mitä tulee tapahtumaan. Vaikka vanhemman uhkailu olisi osoitettu vain toiselle vanhemmalle, vaikuttaa perheen ilmapiiri aina sekä lapseen että aikuisiin (Kraav & Lahikainen 2000, 105).

Ackermanin (1990, 42) mukaan päihdeongelmainen voi yhtenä päivänä osoittaa jopa liioiteltua huolenpitoa ja rakkautta lasta kohtaan, mutta jo seuraavana päivänä kohdella lasta huonosti. Tällainen käyttäytyminen saattaa olla syy siihen, että lapsi kokee luottamuksen ja turvallisuuden puutetta suhteessa alkoholiongelmaiseen vanhempaan. (mt. 42.) Vastaavaa hämmennystä ja turvallisuuden sekä luottamuksen puutetta voi tuottaa lapselle myös se, että vanhempi kohtelee lapsia hyvin, mutta toista vanhempaa huonosti.

Seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa, kuinka vanhemmat olivat kieltäneet lapsen ystävien vierailut kodissa:

Mä sain tosi harvoin tuoda meille kavereita leikkimään, et se oli ehdottomasti kiellettyä. Joskus hyvin satunnaisesti ja pitkään, kun puhuin siitä, sain vähäks aikaa jonkun tuoda.
(N3)

Lapsi oli saanut tuoda kotiin perheen ulkopuolisen henkilön, mutta pitkän neuvottelun jälkeen. Tällöinkin lapsen ystävän vierailu kodissa on voinut kestää hyvin rajoitetun ajan eikä se välttämättä ole tapahtunut heti uudelleen. Tällaista vanhemman toimintaa on aiemmissä tutkimuksissa käsitelty keskeisenä sosiaalisen väkivallan muotona (Itäpuisto 2003, 43).

6.2.2 Lapsi riitatilanteissa

Tarkasteltaessa lasten suhdetta perheen riita- ja väkivaltatilanteisiin voidaan havaita, että lapset ovat yleensä aktiivisesti osallisina tilanteissa. Kuten Oranen (2001, 49) kirjoittaa lapset eivät ole koskaan kotona tapahtuvan väkivallan välinpitämättömiä sivustakatsojia, joita tapahtumat eivät jollain tasolla koskettaisi. Tässä aineistossa ainoastaan yksi

haastateltava oli ollut itse väkivallan kohteena, jota haastateltava kuvaa seuraavassa tekstilainauksessa:

Kerrankin menin keittiöön ja seisoin siinä oviaukossa ja äiti otti kylpytakin vyön ja laittoi sen tällä tavalla mun kaulalle ja rupes kiristämään koko ajan kovempaa ja kovempaa. (N3)

Paljon yleisempää oli olla perheessä tapahtuvan väkivallan näkijänä. Usein lapset voivat mennä aikuisten väliin ja yrittävät estää toiseen kohdistuvaa väkivaltaa, kuten seuraavassa tekstilainauksessa eräs haastateltava kuvaa:

Me äitin kanssa työnnettiin sitä mun huoneen ovea kiinni ja iskä työns sitä auki ja äiti kirku ja (...) no sit se niinku pääs sinne iso äijä. Niin sit iskä tarttu äitiä tälleen kaksin käsin kurkusta kiinni ja mä yritin siinä huutaa ja hakata niitä käsiä et iskä nyt loppu että lopeta. (N2)

Usein on siten, että väkivallan tekijä voi kohdistaa väkivaltaisen käyttöksensä puolisoon, mutta ei perheen lapsiin. On havaittu, että jo varhaisina elinvuosina lapsi voi pyrkiä estämään vanhemman väkivaltaista tekoa esimerkiksi kiipeämällä tämän syliin ja hieman vanhempi lapsi esimerkiksi tarrautumalla vanhemman jalkaan (Oranen 2001, 46–50). Voi olla, että lasten havaitessa väkivallan kohdistuvan ainoastaan toiseen aikuiseen, he uskaltavat sillä varjolla mennä aikuisten väliin. Vaikka lapsi itse ei joutuisi väkivallan kohteeksi, vaan olisi ainoastaan vanhempien keskinäisen väkivaltatilanteen näkijänä, on kokemus tässäkin muodossa lapselle huomattavan pelottava ja tuottaa turvattomuutta. Lisäksi silloin, kun pelon ja turvattomuuden aiheuttajana on vanhempien välinen riitely ja väkivalta, heistä kumpikaan ei ole lapsen käytettävissä turvan antajana. Tällöin lapsi jää täysin omien selviytymiskeinojen varaan. (Kirmanen 2000, 137–139.)

Et ei se iskä oikeestaan pelottanut mua, kun tavallaan äitistä heijastu ne tunteet. (N2)

Mielenkiintoista on se, että monissa kertomuksissa haastateltavat kuvaavat, että pelon ja turvattomuuden kokemukset eivät liittyneet niinkään esimerkiksi konkreettisten tekojen, kuten lyöntien näkemiseen tai juovaan vanhempaan sinällään. Pelon tunteet saattoivat välittyä pikemminkin toisen vanhemman kautta. Äidin kokemat tunteet saattoivat siirtyä lapseen. Voi olla, että lapsi aistii äidin pelkäävän tilannetta, jolloin myös lapsi rupeaa pelkäämään. Lapset nimittäin pystyvät jo yllättävän varhain eläytymään toisten tilanteeseen ja kuvittelemaan, miltä toisista tuntuu (Lahikainen 2001, 28). Usein esimerkiksi turvattomuus kulkeutuu juuri perheenjäsenten välisten suhteiden kautta jäseneltä toiselle. Toisen turvattomuuden kohtaaminen peilautuu itseän turvattomuutena,

joka voi myös kasaantua kerrannaisvaikutusten kautta. (Kraav & Lahikainen 2000, 114.) Lisäksi lapsen kokema turvattomuus voi olla lapselle paljon tuskallisempaa kuin aikuiselle, sillä lapsella on yleensä vähemmän elämäkokemusta, jonka pohjalta lapsi voisi arvioida tapahtumia (Lahikainen 2001, 25).

Voi olla, että menemällä riitelevien vanhempien väliin lapsi pyrkii toisaalta estämään vanhemmalle sattuvan jotakin, mutta lapsi voi pyrkiä vähentämään myös omaa turvattomuuden tunnetta. On havaittu, että usein ihmiset pyrkivät toimimaan oman turvallisuuden edistämiseksi vaikuttamalla ympäristöönsä ja sen tapahtumiin (Vornanen 2000, 313).

6.2.3 Lapsen huoli juovasta vanhemmasta

Kun tuli niitä tilanteita, että hän palas kotiin ja oli selvästi tapahtunut jotain, että oli kaatunut ja oli lyönyt päänsä tai oli nenä murtunut tai auki ja tikattu niin alkoi tulemaan tämmösiä, että ymmärsi ettei se ookkaan ihan niinku turvallista se touhu. Niin tuli semmonen pelko. (...) Et muistan, että oli aika, että toivoin ettei isä lähtis, että vaikka se juo niin jois kotona. Kun tajus, että se lähtee kotonta niin sit se ei oo omassa näköpiirissä, et ei tiedä mitä tapahtuu. (N5)

Lapsi ei saata pelätä ainoastaan ei-alkoholiongelmaiselle vanhemmalle sattuvan jotakin, vaan voi pelätä myös juovan vanhemman satuttavan itsensä tai hänelle tapahtuvan jotakin pahaa ja tämä tuottaa lapselle huolta. Yksilön näkökulmasta turvattomuus on psykologinen ilmiö, joka ilmenee pelkoina ja huolestuneisuutena (Niemelä 2000, 21). Huoli alkoholiongelmaisesta vanhemmasta on siis tuonut lapsen elämään turvattomuutta. Lapsi saattaa jopa pyrkiä vahtimaan vanhempaa ja tämän tekemisiä, varjellakseen tätä satuttamasta itseään. Tässä aineistossa yli puolet haastateltavista oli kantanut huolta myös alkoholiongelmaisesta vanhemmasta. Lahikainen (2001, 34–35) on huomannut, että usein lapset kantavat huolta aikuisten asioista paljon enemmän kuin aikuiset suostuvat edes ymmärtämään.

Seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kuvaa, kuinka vanhemman toiminta sai tunteen kielteisiä tunteita, mutta samalla huolta:

Kerran se isä sit taas tuli niiltä sen ryyppyreissuilta (...) sillä oli housut ihan paskassa, silmälasit vinossa ja otsassa ihan hirvuisen laastari. Joku sitä oli paikannu, kun oli varmaan kaatunu tai jotain. Samalla tuntui säälittävältä, mut myös harmitti jotenki, että isä oli satuttanut itsensä. Inhotti, mut samalla oli kuitenkin jotenkin huoli siitä. (N1)

Vaikka lapset voivat kokea vanhemman taholta paljon pahoja asioita, pettymyksiä ja käyttäytymistä, jota eivät suvaitse ja pitävät inhottavana, näyttää emotionaalinen side lapsen ja vanhemman välillä varsin kestävältä (Itäpuisto 2001, 82). Vanhemmassa on oltava myös jotakin sellaista hyvää ja tärkeää, joka saa lapsen sietämään vanhemman tekoja ja käyttäytymistä ja kantamaan hänestä huolta kaikista kielteisistä asioista huolimatta. Kuten Kraav ja Lahikainen (2000, 104) ovat huomauttaneet, läheisen ihmisen tärkeys merkitsee suhteen ainutlaatuisuutta ja siten myös vaikeutta korvata toista.

Toisaalta vanhemmasta huolehtiminen voi kertoa myös vanhempien ja lasten roolien nurinkääntymisestä, jolloin lapset saattavat alkaa kantaa huolta vanhemmistaan. Useissa tutkimuksissa on havaittu tämän olevan melko tyypillistä juuri alkoholiongelmasta kärsivässä perheessä. (Kroll 2003, 167.) Vanhempien ja lasten roolien nurinkääntyminen voi liittyä esimerkiksi aivan tavallisiin perheeseen liittyviin kotitöihin, kuten sisaruksista huolehtimiseen, mutta yhtä lailla myös siihen, että lapsi murehtii aikuiselle tapahtuvan jotakin. Tämä roolien nurinkääntyminen voi olla lapselle haitaksi, sillä se voi ehkäistä lasta olemasta lapsi omine tarpeineen ja pakottaa lapsen aikuistumaan kehitykseensä nähden liian varhain (Kroll 2003, 167–178).

Tämä vanhempien ja lasten roolien nurinkääntyminen voi näkyä myös siten, että lapsi alkaa tukea vanhempaa myös emotionaalisesti, kuten kuuntelemalla ja keskustelemalla vanhemman kanssa esimerkiksi tämän huolista (vrt. Jähi 2004, 47). Tästä tukemisesta aineistossa on useita mainintoja. Seuraavassa tekstilainauksessa haastateltava kertoo roolistaan vanhemman emotionaalisena tukena, kun vanhemmalla ei ollut tähän tehtävään ketään muutakaan:

Sit meidän isäkin oli semmonen, et kun se joi niin se kääntyi niinku mun puoleen ja alko mulle tilittää elämänsä ja siinä vaiheessa jouduin ehkä liikaakin kuulemaan siitä sen juomisesta ja sen ongelmasta.(...) Et ehkä mä olin vähän semmosessa vastaanottajan roolissa. (N5)

Lapsi arvioi olleensa eräänlainen vastaanottaja vanhemmalle, koska vanhempi on purkanut lapselle omaa mieltä painavia asioita. Perheen toinen vanhempi ei ole välttämättä käytettävissä kuuntelemaan toista vanhempaa, jolloin lapsi asettuu tähän rooliin. Usein tämä vanhemman kuunteleminen ei ole lapselle erityisen mieluisa tehtävä. Jähin (2004, 47) mukaan tällainen tilanne voi aiheuttaa lapselle huomattavan voimattomuuden tunteen, koska lapsen mahdollisuudet auttaa toista ihmistä ovat vielä vähäiset. Esimerkiksi voi ajatella, että vanhemmalle saattaa riittää se, että lapsi vain kuuntelee vanhemman murheet,

mutta lapsi saattaa jäädä miettimään asioita itsekseen ja kantaa huolta oman toimintansa riittävydestä vanhemman apuna. Lisäksi vanhemman kertoma saattaa hämmentää lasta. Lapsen voi olla vaikea hahmottaa sitä, mitkä asiat kuuluvat normaaliin elämään ja mitkä eivät (Jähi 2004, 47).

6.2.4 Ei-juova vanhempi lapsen turvana

Meillä oli turvallista silleen, että äitiin luotti. (...) Se äiti oli meille tärkeä tuki. (N4)

Äiti oli tosi ihana siis semmonen rakastava ja sen kanssa käytiin niitä ihan normaaliin liittyviä asioita, että tuli pettymyksiä ja tuli ilon tunteita. Se vissiin luki jostain kirjasta tai jotain, mut se aina iltaisin sanoi meille i love you englanniksi. Et joskus se alkoi ja sit se jatku niinku joka ilta, et se sano niin. Et se oli niinku semmonen et se pelasti. (N2)

Aineistossa kuvataan yleensä ei-alkoholiongelmaisen vanhemman olleen merkittävä tuki lapselle ja tarjonneen sellaisen ihmissuhteen, johon on pystynyt luottamaan. Luotettava ja tukea antava vanhempi on tuonut turvallisuutta lapsen elämään. Esimerkiksi Ackermanin (1991, 42–43) mukaan myös ei-alkoholiongelmainen vanhempi ei ole riittävästi lasten tavoitettavissa, sillä alkoholiongelmaiseen perheenjäsenen keskittyminen kuluttaa hänen voimiaan eikä vanhemmalla riitä enää kiinnostusta lasten asioille. Tämä aineisto ei näytä tukevan tätä väitettä juurikaan. Yleensä ei-alkoholiongelmainen vanhempi kuvataan pikemminkin huolehtivana ja pyrkineen tuomaan lasten elämään jokapäiväiseen arkeen kuuluvia tavallisia asioita, kuten esimerkiksi hyvänyöntöivotuksia. Tässä suhteessa lapsi on saanut olla lapsi (Laitinen 2004, 171).

Itäpuisto (2005, 83) on havainnut alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden kertomuksista, että suurin osa ei-alkoholiongelmaisista äideistä kuvattiin tilanteen uhreina, jolloin heidät ajateltiin halukkaina, mutta kuitenkin kyvyttöminä auttamaan lapsia ja itseään. Tässä aineistossa nimenomaan ei-juovia äitejä ei kuvata alisteisina vaan pikemminkin varsin voimakkaina persoonina, jotka pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan alkoholiongelmaisen vanhemman käyttäytymiseen ja toimintaan vähentääkseen alkoholiongelman ja sen seurausten vaikutukset omaan ja lasten elämään.

Et meidän äiti ei kyllä jaksanu kattoo sitä kovin paljon, että sitten se kyllä saatto laittaa sen matkoihinsa. (...) Et on ollu se aika vahva äiti persoonana ja joka aina pitäny tavallaan huolen siitä, että me kuullaan ja nähdään mahdollisimman vähän. (N5)

Perheen äidin voi ajatella huolehtineen funktionaalisessa ajattelutavassa asetetusta huolenpitotehtävästä, johon liittyy läheisyys ja kaikkalainen huolehtiminen. Perhe-elämän analysointia funktionaalisesta näkökulmasta on kuitenkin kritisoitu muun muassa sen takia, että nykyisin yhä useammin kotitaloudet ovat yhden ihmisen muodostamia. Näin ollen perheen tehtäviä pyritään hoitamaan paikoin hyvinkin yleisesti ilman perhettä. (Kraav & Lahikainen 2000, 96.) Sen sijaan alkoholiongelmaisen perheen osalta voidaan perustellusti kysyä, onnistuvatko nämä perheet täyttämään eri tehtäviään ainoastaan toisen vanhemman voimin. Tämän tutkielman aineisto on pieni, jonka vuoksi suoria johtopäätöksiä ei voi tehdä. Aineisto antaa kuitenkin aihetta pohtia tätä kysymystä, koska kertomuksissa tulee usein esiin, että ei-juova vanhempi pyrkii yleensä hoitamaan molempien vanhempien tehtäviä ja onnistuuakin tässä.

Oli tärkeää, että äiti yritti olla molemmat vanhemmat ja hyvin se siinä kyllä onnistu, et vaihto kaikki lamput ja lämmitti, että se repes kyllä joka paikkaan. (N2)

6.4 Turvattomuuden- ja pelonkäsite haastateltavien kertomuksissa

Tutkielman haastateltavat ovat puhuneet turvattomuudesta ja peloista yhdessä, erikseen ja rinnakkain, mutta enemmän kuitenkin peloista. En ole kuitenkaan pysähtynyt eri kohdissa tarkentamaan haastateltavilta, tarkoittivatko he nyt pelkoa vai turvattomuutta. Minusta tuntuu, että käsitteenä turvattomuus on jossain määrin epämääräinen ja pelon käsite on huomattavasti konkreettisempi, jonka vuoksi sitä on ollut kenties helpompi käyttää. Usein pelkoon voi liittyä myös somaattista oireilua, kuten sydämen tykytystä ja jännittyneisyyttä ja nämä kokemukset voi olla kohtalaisen helppo yhdistää pelon tunteeseen. Ehkä pelko on myös helpommin tunnistettavissa ja siksi haastateltavat puhuivat siitä enemmän.

Aina kyllä sydän jyskytti, kun isä tuli kotiin. Just kun pelotti se sen tuleminen. (N1)

Välillä minusta tuntui, että haastateltavat puhuivat turvattomuudesta silloin, kun perheessä oli tapahtunut jotakin erityisen merkittävää tai jotakin sellaista, joka oli järkyttänyt lasta huomattavasti.

Turvaton oli varsinkin silloin, kun oli sedät, jotka oli kovia käyttämään alkoholia ja siten hyvin arvaamattomia ja porukassa oli isä ja aseita. Oli traumaattisia tapahtumia ja oltiin aitassa pimeässä mummon kanssa, kun miehillä oli kiväärit. (N4)

Esimerkiksi Vornanen (2000, 39) pohtii sitä, kuinka turvattomuutta on vaikea myös tutkia. Turvattomuus ei ole esimerkiksi millään selkeällä tavalla rajattavissa. Näin ollen sen hahmottamiseksi voi käyttää juuri pelon tai vaikkapa huolen käsitteitä. Tämän tutkielman haastateltavat tuntuivat puhuvan pelosta erityisesti sellaisessa yhteydessä, kun pelon kohde oli selkeä ja hyvin tiedostettu.

Sanoin siinä puhelimesta sit, että voisiko ne tulla kotiin, että mä pelkään, koska olen täällä yksin. (N3)

Varsinkin palattaessa lapsuuden aikaisiin tapahtumiin lienee helpompi samaistua juuri pelon tunteeseen, joka on yleensä lapselle turvattomuuteen liittyen käsitteellisellä tasolla tutumpi (Ks. myös Lahikainen 2001, 22). Seuraavassa haastateltava kuvaa, kuinka lapsuudessa ei osannut hahmottaa olon olleen niinkään turvaton, vaan pikemminkin hän tunsu olleensa peloissaan:

Pienenä en niinku ajatellu, että olis ollu semmonen turvaton olo, mut välillä oli semmonen et pelotti. (N2)

Vaikka osa haastateltavista käytti myös turvattomuuden käsitettä, voi pohtia, onko käsitteen käyttö myöhemmän iän konstruointia. Kun tarkoitus on ollut tutkia alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden lapsuudenaikaisia näkemyksiä, kokemuksia ja tunteita retrospektiivisellä otteella, ei tähän kysymykseen tarvitse välttämättä löytää yksiselitteistä vastausta. Lapsuudenaikaiset tunteet ja kokemukset kun eivät ole kuitenkaan täysin tavoitettavissa tämän tutkimuksen keinoin. Toivon kuitenkin, että olen tavoittanut haastateltavien kertomuksista sellaisia kokemuksia, joilla on tarkoitettu ilmaista myös todellista turvattomuutta. Eikä siten, että olisin tulkinut turvattomuudeksi sellaisia pelon kokemuksia, jotka kuuluvat esimerkiksi lapsen kyseiseen kehitysvaiheeseen.

7. LOPUKSI

Tutkielman aluksi asetin kysymyksen, millaiset asiat liittyvät turvattomuuteen ja mitkä puolestaan turvallisuuteen alkoholiongelmaisessa perheessä. Olen edellä löytänyt näihin kysymyksiin erilaisia vastauksia, joista tärkeimmät tuon esiin tässä luvussa. Aloitin aineiston läpikäynnin tarkastelemalla haastateltavien perherakenteita ja sitten käsityksiä perheestä. Ajattelen perheen keskeisenä kontekstina, jonne sijoittuvista tapahtumista, tunteista ja toiminnasta haastateltavat kertoivat. Perhehän on meille merkittävä elämisen muoto. Yleensä perheeseen synnyttään, perheessä kasvetaan ja myöhemmin halutaan perustaa myös oma perhe. (Kraav & Lahikainen 2000, 92.) Turvallisuutta ajatellen perhe pitää sisällään usein suhteellisen pitkäkestoisia ihmissuhteita, vaikkakin kasvavat avioeromäärät tuovat tähän paikoitellen muutosta. Perhe tarjoaa myös paljon läheisyyttä ja tärkeitä ihmissuhteita. Lisäksi perhe tarjoaa yleensä ainakin jonkinlaista suojaa myös fyysisesti.

Kun sitten tarkastellaan turvallisuutta ja sen merkityksiä, sen voidaan ajatella koskevan esimerkiksi hyvien ja tärkeiden asioiden jatkuvuutta odotetun kaltaisena. Turvallisuuden voi nähdä myös ulkoisten hyvien asioiden jatkuvuutena. (Niemelä ym. 1997, 18.) Olisi helppo ajatella, että perhe on ihanteellinen tuottamaan tällaista turvallisuutta ja vastaamaan sen tarpeeseen, mikäli perhe vain pysyy koossa. Perheelle on kuitenkin luonnehdittu ominaiseksi turvattomuus turvallisuudessa, jonka voi ajatella siten, että perhe ei ainoastaan tuota turvaa, vaan myös turvattomuutta (Vornanen & Törrönen 2001, 12–13).

Olen havainnut aineistoa tarkastellessa, että alkoholiongelmainen perheenjäsen kuvataan yleensä muusta perheestä erillisenä, joka liittyy siihen, että vanhempi saattaa olla paljon poissa kotoa, vetäytyä omiin oloihin ja olla etäinen. Haastateltavat kuvaavat alkoholiongelmaisen vanhemman erillisyyden olevan vanhemmasta itsestään lähtöisin, siten muu perhe ei erillistä alkoholiongelmaista vanhempaa perheen yhteydestä. Tämä on mielenkiintoista, sillä esimerkiksi Ackerman (1990, 25) on kuvannut alkoholiongelmaisen perheen käyttäytymiseen liittyviä selviytymisstrategioita, joita ovat juuri päihdeongelmaisen perheenjäsenen tapaamisen välttely, kotoa poissaolo ja omiin oloihin vetäytyminen. Ackerman näkee nämä käyttäytymistavat ominaisena ennen kaikkea muille perheenjäsenille kuin alkoholiongelmaiselle.

Haastateltavat toivat esiin, että vanhemman erillisyys muusta perheestä liittyy kuitenkin selkeästi niihin jaksoihin, kun vanhempi käyttää alkoholia. Näin ollen selvänä ollessa vanhempi osallistuu muun perheen kanssa yhteiseen tekemiseen ja ajanviettoon. Siten olen havainnut, että alkoholiongelmaisen perheen perhe-elämä ei ole täysin toimimaton, vaan perheestä löytyy myös normaalin perhe-elämän aineksia.

Olen analysoinut haastateltavien kertomuksia perheen turvallisuuden ja turvattomuuden aiheista hyödyntäen funktionaalista lähestymistapaa perheen tehtävistä. Tässä luvussa kiinnitän huomiota erityisesti siihen, miten perheelle asetetut tehtävät merkityksellistyvät perheen ihmissuhteissa. Aineiston tarkastelun perusteella päädyin havaintoon, että lapsilla on ollut pääasiassa riittävästi ruokaa ja rahaakin on ollut käytettävissä omiin tarpeisiin. Kuitenkin perheiden aineelliseen turvallisuuteen liittyen on esitetty, että perheen aineellisen elintason kunnossa olo ei riitä yksinomaan lapsen turvallisuusresurssiksi (Kraav & Lahikainen 2000, 99). Siten voi ajatella, että taloudellisen ja huolenpitotehtävän onnistunut toteuttaminen edellyttää myös turvallisen aikuisen läsnäoloa ja yhdessä vietettyä aikaa. Lapsella on oikeus tulla ruokituksi, puetuksi ja suojelluksi, mutta myös emotionaalisesti kuulluksi, huomioduksi ja hoivatuksi (Eronen 2012, 126).

Aineistosta löytyi runsaasti erilaisia väkivaltakuvauksia, joka on mielenkiintoista, sillä lähdin tarkastelemaan alkoholiongelmia perheissä, mutta väkivalta nousi kertomuksissa yllättävän voimakkaana esiin. Väkivaltateot perheissä eivät rajoitu ainoastaan fyysiseen väkivaltaan, vaan pitävät sisällään myös esimerkiksi sosiaalista väkivaltaa. Väkivallan ja alkoholiongelman suhde kuvattiin siten, että alkoholinkäyttö edelsi poikkeuksetta väkivaltatilanteita. Vanhemman väkivaltaisuutta selvänä ollessa ei tuotu esiin missään haastateltavien kertomuksista. Myös aiemmat tutkimukset ovat kiinnittäneet huomiota tähän, että alkoholi on yleensä väkivallan syy tai edeltäjä (Itäpuisto 2005, 75). Lapset olivat olleet perheissä niin väkivallan näkijöinä kuin kokijoina, joista molempia kokemuksia voi pitää pelottavana (Ks. myös Kraav & Lahikainen 2000, 109). Lisäksi sosialisatiotehtävään liittyen voi ajatella, että väkivaltaiset ja riitaiset perhesuhteet saattavat välittää lapselle vääränlaista esimerkkiä siitä, millä tavoin ihmissuhteissa tulisi olla ja toimia.

Kraav & Lahikainen (2000, 114) ovat havainneet, että perhe pystyy pitämään jäseniään turvattomuudessa ihmissuhteiden välityksellä. Tämä liittyy esimerkiksi siihen, että turvattomuus kulkeutuu jäsenten välisten suhteiden kautta jäseneltä toiselle. Tässä

aineistossa tämän voi havaita tapahtuvan, kun lapsille läheinen ja tärkeä ihminen, yleensä äiti tuntee pelkoa myös lapset voivat pelätä. Toisaalta voi ajatella, että perhe ei ole lapsen vaihdettavissa, joten perheen väkivaltatilanteista ei ole välttämättä ulospääsyä. Lisäksi, kun väkivaltatilanteet liittyvät vain vanhemman alkoholinkäyttöön ja vanhemman selvänä ollessa tämä voi olla lämmin ja kohdella muita perheenjäseniä hyvin, ei vanhemmasta välttämättä edes haluaisi eroon. Alkoholiongelmallisessa vanhemmassa on paljon myös myönteisiä asioita.

Lapsi näyttäisi kantavan huolta myös alkoholiongelmallisesta vanhemmasta ja pelko vanhemmalle sattuvista asioista voi tuoda lapsen elämään turvattomuutta. Vanhempi saattaa ajoittain kohdella muuta perhettä huonosti, käyttäytyä sopimattomasti ja tuottaa lapselle mielipahaa, mutta emotionaalinen side lapsen ja vanhemman välillä tuntuu varsin kestävältä. Vanhemmassa on oltava myös jotakin sellaista hyvää ja rakastettavaa, joka saa lapsen välittämään vanhemmasta kaikista kielteisistä asioista huolimatta. Muut perheenjäsenet voivat kuitenkin elää huomattavassa tunteiden aallokossa, sillä tunteet saattavat vaihtua tiuhaan jopa vihasta ja suuttumuksesta rakkauteen vanhempaa kohtaan (Holmila 2003, 93).

Alkoholiongelmasta kärsivän perheen arki näyttäytyy aineiston perusteella pääosin ennakoimattomalta ja jäsentymättömältä, joka saattoi aiheuttaa lapselle turvattomuutta. Tämän lisäksi koti oli merkittävä käsite, joka liittyi haastateltavien kertomuksiin perhe-elämästä. Koti ei määrittynyt alkoholiongelmallisessa perheessä kasvaneiden kertomuksissa turvan, tuttuuden ja rauhan paikkana, jollaiseksi sitä usein on luonnehdittu (Granfelt 1998, 104–105). Aineistossa on useita kuvauksia turvapaikan etsimisestä kodin ulkopuolelta tai kodissa tilasta, jossa voi olla erillään alkoholiongelmallisesta vanhemmasta. Kodin ulkopuolisia turvapaikkoja kuvattiin aineistossa olevan muun muassa isovanhempien ja naapureiden kodit ja omassa kodissa hakeutuminen omaan huoneeseen suljetun oven taakse.

Perheen ja muiden ihmisten suhteita tarkasteltaessa voi todeta, että perheissä on usein käännytty viranomaisen puoleen kodin tilanteen rauhoittamiseksi. Monissa empiirisen aineiston kertomuksissa on kuvauksia siitä, kuinka poliisi on kutsuttu kotiin ja kuinka poliisi on vienyt alkoholiongelmaisen vanhemman pois kodista. Puolestaan Itäpuisto (2005, 90) on havainnut omassa tutkimuksessaan, että viranomaiset puuttuvat alkoholiongelmaisen perheen elämään yllättävän harvoin. Alkoholiongelmallisesta perheestä

on tuotettu myös kuvaa, jonka mukaan perhe itse irtisanoutuu ulkopuolisesta tuesta ja avusta esimerkiksi salailemalla ja piilottelemalla perheen asioita (Ackerman 1990, 28). Tämä näkemys on mielenkiintoinen suhteessa tähän aineistoon, jossa pikemminkin on runsaasti kuvauksia aktiivisesta avun etsinnästä perheen ulkopuolelta. Sen sijaan sosiaaliviranomaisten puuttumattomuus perheiden tilanteeseen on hämmästyttävää ja panee kysymään, mikä perheiden elämässä estää sosiaaliviranomaisten puuttumista.

Ei-alkoholiongelmainen vanhempi kuvataan yleensä lapsen merkittävänä turvana, johon lapsi on voinut tukeutua ja luottaa. Giddens (1990, 38–47) käsittelee lapsen perusluottamuksen kehittymistä, joka kehittyy varhaisina elinvuosina lapsen ja huoltajavanhemman aikuisen suhteessa. Perusluottamuksen tärkeä merkitys on muun muassa siinä, että se auttaa lasta kohtaamaan myöhemmässä elämässä erilaisia olosuhteita. Luotettavan ja turvallisen ihmissuhteen tarve ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan varhaislapsuuteen, vaan se on keskeinen myös myöhemmissä ikävaiheissa (Vornanen 2000, 121).

Ei-alkoholiongelmaisen vanhemman voi siis ajatella huolehtineen funktionaalisessa ajattelutavassa asetetusta huolenpitotehtävästä. Aiemmat tutkimukset ovat kiinnittäneet huomiota myös ei-alkoholiongelmaisen, yleensä äidin merkitykseen erityisesti lapsen selviytymisen kannalta (Itäpuisto 2001, 95). Itäpuiston (2003, 36) mukaan usein ei-alkoholiongelmainen vanhempi toimii perheessä puskurina, joka pyrkii pehmentämään alkoholiongelman vaikutuksia lapsiin.

Kun sitten palataan funktionaaliseen ajattelutapaan ja perheen turvallisuuteen, näkee se perheen takaavan jäsenilleen turvallisuuden silloin, kun se täyttää tehtävänsä. Mikäli perhe ei pysty täyttämään jotakin tehtäväänsä perheenjäsenet kärsivät ja, mitä enemmän on puutteita sitä enemmän perheenjäsenet kokevat turvattomuutta. (Kraav & Lahikainen 2000, 94.) Voi pohtia, onko kaikkien perheelle asetettujen tehtävien hoitaminen tarpeen tuottamaan perheenjäsenille hyvää oloa ja turvallisuutta? Kraav & Lahikainen (2000, 113) pohtivat, kuinka perheelle on asetettu niin paljon tehtäviä, että perheen on jopa mahdoton selviytyä niistä. Tämä aineisto antaa aihetta pohtia myös sitä, tarvitseeko eri tehtävien hoitamiseen koko perhettä vai pystyykö esimerkiksi toinen vanhempi täyttämään yksin vanhempien tehtäviä ja tuottamaan siten turvallisuutta lapsille. Tässä aineistossa ainakin osa perheelle asetetuista tehtävistä näyttäisi toteutuvan jollain tavoin, jos ei päivittäin niin aika ajoin ja yhteisesti toteutettuna tai perheenjäsenistä osan toteuttamana.

Perheenjäsenten oirehtiminen ja hyvinvointi viittaavat yleensä perheenjäsenten välillä vallitsevien keskinäisten suhteiden laatuun (Kraav & Lahikainen 2000, 114). Kun suhde ainakin toiseen vanhempaan on kunnossa ja lapsi voi tarvittaessa kääntyä aikuisen puoleen, on se jo paljon. Kun lapsi kokee turvallisuutta, uskaltaa lapsi kokea myös turvattomuutta (Vornanen 2000, 119).

Olen pohtinut myös turvattomuus- ja pelkokäsitettä haastateltavien käytössä. Olen havainnut, että haastateltavat eivät käyttäneet turvattomuuden ja pelon käsitteitä millään tavoin systemaattisesti. Haastateltavat ovat käyttäneet molempia käsitteitä, mutta kenties hieman useammin pelon käsitettä. Ehkä turvattomuuden käsite ei ollut paras mahdollinen tässä tutkielmassa esimerkiksi siinä mielessä, että haastateltavat puhuivat paljon pelosta siitäkin huolimatta, että turvattomuus tutkielman aiheena oli heidän tiedossaan.

Alkoholiongelmaisen perheen lapsia ja heidän kokemuksiaan tarkastellessani olen halunnut tuottaa lisää tietoa aiheesta. Vaikka alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elänyt lapsi ei jäisi myöhemmin esimerkiksi koulutuksen ulkopuolelle tai syyllistyisi rikoksiin, voi elämä olla lapselle huomattavan raskasta. Jokainen alkoholiongelmallisessa perheessä kasvanut lapsi ei tarvitse välttämättä minkäänlaista tukea selviytyäkseen lapsuudenaikaisista kokemuksista, mutta joukossa on myös heitä, joiden selviytymiselle ulkopuolinen tuki ja apu ovat tarpeen. Jotta tuen muotoja osataan kehittää ja lapsi osataan ohjata oikeanlaisen avun piiriin, on tarpeen tietää, millaisia kokemuksia alkoholiongelmallisessa perheessä kohdataan.

Tätä tutkielmaa tehdessä minulle nousi mieleen monia ajatuksia myös jatkotutkimusaiheista alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneiden lapsuudenkokemuksiin liittyen. Eräs haastateltava kertoi minulle haastattelun jälkeen ohimennen, kuinka hän koki, että hänellä ei ollut lapsuudenperheessä oikeutta esimerkiksi kiukutella, koska muut perheenjäsenet paheksuivat tällaista käytöstä häneltä. Hänelle saatettiin sanoa, että ei tuollainen käytös ole sinun tapaistasi tai anna olla, ethän sinä koskaan kiukuttele. Haastateltavan kertoma herättää monia kiinnostavia tutkimuskysymyksiä, kuten sisarusten väliset suhteet, sisarusten keskinäinen tuki ja esimerkiksi sisarusten väliset roolit. Toisaalta myös lapsuudenperheessä koettujen tunteiden tarkastelu voisi olla kiinnostava tutkimusaihe vastaisuudessa.

Tämän tutkielman haastateltavista ainoastaan yksi oli elänyt perheessä, jossa molemmat vanhemmat olivat olleet alkoholiongelmaisia, mutta tällaisen perheen elämään tuntui

liittyvän monia sellaisia asioita, jotka puuttuivat yhden alkoholiongelmaisen perheenjäsenen perheistä. Sellaisten henkilöiden lapsuudenkokemuksia ja perheen arkielämää, joiden molemmat vanhemmat ovat olleet alkoholiongelmaisia, voisi olla kiinnostavaa tutkia tarkemmin.

LÄHTEET

- Ackerman, Robert 1991: Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholiperheessä. A-klinikkasäätiö: Helsinki. Suomentanut Teuvo Peltoniemi.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere.
- Apo, Satu 2001: Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Bowlby, John 1988: A secure base. Clinical applications of attachment theory. Routledge: London.
- Cork, Margaret R 1970: Unohdetut lapset. A-klinikkasäätiön julkaisu n:o 4: Helsinki. Suomentanut Saini Lanu.
- Cummings, Mark E., Schermerhorn, Alice C., Davies, Patrick T., Goeke-Morey, Marcie C. & Cummings, Jennifer S. 2006: Interparental Discord and Child Adjustment: Prospective Investigations of Emotional Security as an Explanatory Mechanism. *Child Development* 77 (1), 132–152.
- Davies, P.T & Cummings E.M 1994: Marital conflict and child adjustment: an emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin* 116, 387–411.
- Eronen, Tuija 2012: Äitiin liittyvät moraaliset jännitteet huostaan otettujen kerronnassa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino: Tampere, 123–146.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino: Tampere.
- Eskola, Jari 2007: (Teema) haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Leena Viinamäki Leena & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Tammi: Helsinki, 32–46.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2007: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus: Jyväskylä, 25–43.
- Giddens, Anthony 1991: *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Polity Press: Cambridge.
- Goeke-Morey, Marcie C., Cummins, Mark E. & Papp, Lauren M. 2007: Children and Marital conflict Resolution: Implications for Emotional security and Adjustment. *Journal of Family Psychology* 21 (4), 744–753.
- Granfelt, Riitta 1998: *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. SKS: Helsinki.
- Haugland, Bente 2005: Recurrent Disruptions of Rituals and Routines in Families With Paternal Alcohol Abuse. *Family Relations* (54), 225–241.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. University Press: Helsinki.

- Holmila, Marja 1993: Alkoholistin läheiset. *Alkoholipolitiikka* 58 (6), 437–444.
- Holmila, Marja 1997: Perhe ja muut läheiset. Teoksessa Holmila Marja (toim.) *Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy*. Stakes. *Tutkimuksia* 73, 167–184.
- Holmila, Marja 2001: Perhe, päihteet ja sukupuoli. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (1), 55–62.
- Holmila, Marja 2003: Läheisen ratkaisut. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja*. Stakes: Helsinki, 78–95.
- Holmila, Marja 2003: Yhteenveto. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja*. Stake: Helsinki, 96–106.
- Hämäläinen, Kati, Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2011: Studying sensitive and contradictory family situations. Considerations from three family studies. *Journal of Comparative Social Work* 5 (1), 1–17.
- Itäpuisto, Maritta 2001: Pullon varjosta valoon. Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. *Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet* 22.
- Itäpuisto, Maritta 2003: Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja*. Stakes: Helsinki, 30–51.
- Itäpuisto, Maritta 2005: Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet* 124.
- Itäpuisto, Maritta 2008: Pullon pohjimmaisat. *Lapsi, perhe ja alkoholi*. Kirjapaja: Helsinki.
- Jokinen, Eeva 2005: *Aikuisten arki*. Gaudeamus: Helsinki.
- Jähi, Rita 2004: Työstää, tarinoita ja selviytyä. Vanhemman psyykinen sairaus lapsuudenkokemuksena. *Acta Universitatis. Tamperensis* 1015.
- Kaufmann, F-X. 1970: Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften. Neue Folge nro 31. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart.
- Kirmanen, Tiina 2000: Pelon hallinta ja lapsen turvallisuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino: Tampere, 119–146.
- Kourous, Chrystyna D., Merrilees, Christine E. & Cummings, Mark E. 2008: Marital Conflict & Children's Emotional Security in the Context of Parental Depression. *Journal of Marriage and Family*, 70, 684–697.
- Kraav, Inger & Lahikainen, Anja Riitta 2000: Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino: Tampere, 91–117.
- Kroll, Brynna 2003: *Parental Substance Misuse and Child Protection*. Jessica Kingsley Publishers: London.
- Lahikainen, Anja Riitta, Kraav, Inger, Kirmanen, Tiina & Maijala, Leena 1995: Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet* 25.

- Lahikainen, Anja Riitta 2001: Lasten kuulemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY: Porvoo, 21–46.
- Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Vastapaino: Tampere.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15 (4), 316–331.
- Larson, Jeffry. H. & Reedy, Brad. M. 2004: Family Process as a mediator of the negative effects of parental alcoholism on young adult dating relationship. *The American Journal of Family Therapy*, 32 (4), 289–304.
- Linna, Pirkko 1994: Lapsi alkoholiperheessä. Teoksessa Pirkko Linna (toim.) Perhe. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja sarja c. Nro 6: Tampere, 126–146.
- Meyer, Diane & Phillips, Walter 1990: No safe place: Parental alcoholism and adolescent suicide. *American Journal of Psychotherapy* 44 (4), 552–563.
- Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli 2010: Koskevatko juomisen riskit vain pientä vähemmistöä? Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki*, 195–206.
- Mäkelä, Pia, Mustonen, Heli & Huhtanen, Petri 2010: Miten Suomi juo? Alkoholinkäyttötapojen muutokset 1968–2008. Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki*, 39–54.
- Mäkelä, Pia, Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer: Mistä kirjassa on kyse? Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki*, 6–12.
- Niemelä, Pauli, Kainulainen, Sakari, Laitinen, Hanne, Pääkkönen, Juha, Rusanen, Timo, Ryytänen, Ulla, Widgrén, Erja, Vornanen, Riitta, Väisänen, Raija & Ylinen, Satu 1997: Suomalainen turvattomuus. Inhimillisen turvattomuuden yleisyys, perusulottuvuudet ja tyypittely - haastattelututkimus 1990-luvun Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto: Helsinki.
- Niemelä, Pauli 2000: Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino: Tampere*, 21–37.
- Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta 2000: Johdanto. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino: Tampere*, 9–17.
- Nätkin, Ritva 2006a: Johdanto. Kulttuurisista merkityksistä hoidon tutkimukseen. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-kustannus: Jyväskylä*, 5–22.
- Nätkin, Ritva 2006b: Äitiys ja päihteet -kertomus ja politiikkaa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-kustannus: Jyväskylä*, 23–54.
- Oranen, Mikko 2001: Elämää varjossa-väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30: Helsinki*, 41–65.

- Orford, Jim 1998: The Coping perspective. Teoksessa Richard Velleman, Alex Copello & Jenny Maslin (eds.) *Living with Drink*. Longman: London and New York, 128–149.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja 2003: Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiönä. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö (toim.) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. WSOY: Porvoo, 13–44.
- Peltonen, Matti 1997: Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932. Hanki ja jää: Hämeenlinna.
- Peltoniemi, Teuvo 2003: Lapsen elämä suomalaisessa alkoholiperheessä. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja*. Stakes: Helsinki, 53–59.
- Peltoniemi, Teuvo 2005: Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. *Tiimi* 2, 4–10.
- Pirskanen, Henna 2009: "Was your father a problem drinker?" The Challenges of life story interviewing in researching adult sons of problem drinking fathers. *Journal of Comparative Social Work*, 1–17.
- Pirskanen, Henna 2011: Alkoholit, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Väestötutkimuksen julkaisusarja D 53: Helsinki.
- Puusniekka, Anna, Eskola, Jari, Itäpuisto, Maritta, Launonen, Mirka & Rautsiala, Tarja 2003: Arka aihe = arka paikka? Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.) *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita*. Kuopio University Press, 43–72.
- Raitasalo, Kirsimarja 2003: Miten läheisen juomista selitetään? Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja*. Stakes: Helsinki, 60–77.
- Roine, Mira & Ilva, Minna 2010: Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) *Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä*. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57, 26–38.
- Ryynänen, Ulla 2000: Terveys ja turvallisuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino: Tampere, 41–60.
- Räty, Tapio 2012: Lastensuojelulaki Käytäntö ja soveltaminen. Edita: Helsinki.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo 2005: *Sosiologia*. WSOY: Helsinki.
- Siekinen, Kirsi 2007: Syvähaastattelu. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus: Juva, 44–59.
- Steinglass, Peter 1982: The Roles of Alcohol in Family Systems. Teoksessa Jim Orford & Judith Harwin (eds.) *Alcohol and the Family*. Croom Helm: London, 127–150.
- Suhonen, Pekka & Suhonen, Liisa 1973: Turvattomia suomalaisia. Tutkimus turvattomuuden kokemisesta. Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos. *Tutkimuksia* nro 4: Tampere.

Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika 2010: Missä on sosiologian koti? Teoksessa Anni Vilkkonen, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi, 59–80.

Sulkunen, Pekka 1997: Addiktio: alkoholismi maallikkoajattelussa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Gaudeamus: Helsinki, 195–217.

Takala, Janne & Ilva, Minna 2012: Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2), 176–185.

Takala, Janne & Roine, Mira 2013: Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveystieteiden tutkimuslaitos: Helsinki*, 24–35.

Velleman, Richard & Orford, Jim 1993: The adulthood adjustment of offspring of parents with drinking problems. *British Journal of Psychiatry* 162, 503–516.

Vilkkonen, Anni 2010a: Kohteena koti. Teoksessa Anni Vilkkonen, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi, 11–34.

Vilkkonen, Anni 2010b: Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Anni Vilkkonen, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi, 35–58.

Vornanen, Riitta 2000: Turvallisuus elämän kysymyksenä. 13–17-vuotiaiden nuorten turvallisuus ja turvattomuuden aiheet. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet* 81.

Vornanen, Riitta & Törrönen, Maritta 2001: Turvallisuus lapsen arjessa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 1, 9–24.

Vornanen, Riitta & Törrönen, Maritta & Niemelä, Pauli 2009: Insecurity of Young People. *Young* 17 (4), 399–419.

Väisänen, Raija: Työelämän turvallisuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino: Tampere, 239–268.

HAASTATTELURUNKO

LIITE 1

1. Kasvuperhe

Kuvaile kasvuperhettäsi

- keitä perheeseen kuului
- millainen oli isän suhde alkoholiin
- entä äidin

Kuvaile perheenjäsenten välisiä suhteita

Millainen suhde alkoholiongelmallisella vanhemmalla on alkoholiin tällä hetkellä

2. Perheturvattomuus

Kuvaile turvattomuutta lapsuudenperheessäsi

- Millaiset tapahtumat ja asiat aiheuttivat turvattomuutta?
- Mitä teit silloin kun tunsit olosi turvattomaksi?
- Millä tavoin toimintasi vaikutti turvattomuuden kokemiseen?

Kuvaile tuntemuksiasi turvattomassa tilanteessa (kyvyttömyys/voimattomuus)

Onko sinulla tähän liittyen vielä joitain lapsuudenaikaisia muistoja?

3. Perheturvallisuus

Kuvaile millaisia asioita liitit turvallisuuteen lapsuudenperheessäsi

- Millaiset asiat ja tapahtumat antoivat sinulle turvaa lapsuudessa?
- Liittyikö jokin viranomaistaho turvallisuuteen lapsuudessa?
- Miltä turvallisuus tuntui?

Onko vielä jotakin, mitä en ole kysynyt, mutta josta haluaisit vielä kertoa